

ספורי סבתא

"I hope our kids and their kids will read this and know me and their own background better. I hope they will have as vastly satisfying a life as I have had. It saddens me that they are less Jewish than I am. Jewish values have sustained me. But that is what America does to us; she is too good to us. It is so easy to get lost here, homogenized like Safeway white bread, and in so doing, to lose sight of the North Star." (Earl Callen, Chap 15)

לילידי שנות הארבעים והחמישים

הנה מבט לאחור ומילות חינוך / לדור הזה שבעל ואת שדר, / אם כי לפי הכללים המקובלים היום, / זה סלא שבעלל הגיע עד הלום. / ראשית להולד - גיידר הזה זה בעלל יתכן / אם אמותינו בהריון לא ספקי לעשן? / אכלו סרדינים מקפסא ולא נבדקו לספכת / לא עשו אולטרה סאונד ולא סקירת מערכת. / ששגלנו קצת, מים שתינו מצנור בגנה / או מבכו דולף שנהיה חבוי בסנה / ולא מים מינרליים שעליהם קראנו רק / בספרים של מוססאן או של בלזק. / ואם בקבוק "תסס" לדינו התגלגל / אסור משה לשה כי בריאותך ותתקלקל, / אך חלקנו בו שלושה ילדים או ארבעה / ובאמת שום אסון לא קרה. / קינים מלכלכות אכלנו פרוסות לחם עבות / מרוחות ברבה או גבינה בשכבות מאוד נקות / ואם היה עליהן קוליסורמים לא ראינו אותם / ולא את תולעי המעים שהיו שם מן הסתם. / אך כל אלה אותנו חסנו כנראה / כי הסולסה בקשי המקצא אז, ונכב אגב / דוקטור סלמינג על הסניצילין עדן לא חשב. / מגלגליות רארגונים בנינו וגלות. / וכלי לדעת סיסיקה את חקי הכבד נסינו לגלות / ורק בשנחפטינו לתוך קיר בואכים חמומים / אלינו ששכחנו להתקין גם בלמים. / על אוסנים רכבנו ללא קסדות ואיש לא חבטיח / כי גצא מזה בשלום, / אך שראש יבקע בגלל זה כאבטיח / לא עלה בדעתנו אפילו בחלום. / החורים לא הסיעו אותנו לבית הספר או לחבר, / בעלל חלקנו בקל מזג אויר, ואז גם התפרר / כי לעיתים תפסנו טרכופ בהצפה וללא הסוס / מאחורי איזו גגלה רתומה לסוס, / שממנה לסעמים קפצנו בחפזון / כדי

לברח משוטו של העגלון. / נסלנו מעצים, נשכטנו ונחתכנו, / גם עצם לא פעם שכרנו / אך אלה לא היו מעולם סבה אמתית / לסרגס עורכי דין בתביעה משפטית. / ואם לא נבחרנו לקבוצת הכדור כגל או הכדור סל / בלענו את העלבון, השתפלנו יותר, זה לא היה קל / ואם נענשנו והעמידו אותנו בסנה כעז, / הורינו ללא כל סקפוק עוד תמכו במקסר / זאת הענש חמירו, ועל דעתם לא עלה / למחות נגד המורה או לסנות למנהל בשאלה. / לא שחקנו בחדרים מוזגים אלא בחוץ, / נעלמנו לכל היום אך איש לא היה לחוץ. / לא עקבו אחרינו בסלולרי מהדור האחרון / כי חוץ מאשר בבית מרקחת - למי היה טלפון? / לא היה לנו טלויזיה עם מאה צרועים / בכל זאת היו לנו אלה סבות לחיות מרצים. / במקום זה היו לנו חברים ממש ולא בצ'ט / כאלה שאתם אפשר לרוץ ולהתרוצץ. / ולא היה צורך לקבוע שבוט מראש / אם רצית את מישחו לסגש. / אלא פשוט נפקת בעלת ברחוב השכן / (אם זו לא הייתה מוילא פתיחה - על סירב בן.) / הבה נזכר בשנים שהן ונחלק החנה חמול / שנכינו לגלל כילדים לפני שהפור נפל / כשפסיכולוגים, מוסדות, ממשלות ושרים / על חיי הילדים החלו מפקחים ומשגיחים / עד שפרב חקים, פקוח והשקחה / מחיי הילדים נעלמו החפש והשקחה. / החורים מסייעים אותך לכל מקום. / ומה נשאר כבר מכל הילדות והתם / כאשר שום מראה תועבה ממך לא נחסך / ואם תרצה, הכל גלוי לך על המסך. / ובמקום בושה וסמק, נשיחות על פושקן ונפש / מתחילים בשרותי המועדונים לשר עם כל חרפש. / חינו חפש, חברות תמה, נצחונות גם בשלונות, / ועם אלה למדנו איך גם לסבל ולחמשיך לחיות / ועל כל מעשינו, הגרועים וגם הטובים באמת / לקחת אחריות מבלי להשתמש. / הדור שלנו יצר בלי חרף ולא רק שדר, / הוציא מקרבו תמים, מהנדסים, חוקרים ויוצרים / ומשפחות חדשות, דורות חדשים ויצעירים. / ואם גדין יש לכם קצת זמן ורגצי סנאי אחרים / ספרו את הספרים האלה לסבתא, ואם לא - אז לגברים.

א. תוכן

2	א. תוכן
5	ב. הקדמה
6	ג. מבוא
9	ד. מלמוד

9	לו"ז
10	דורות ראשונים
12	סבא-רבא כהן
12	לובלין-בלז'ץ
13	בלז'ץ
14	בנדרי, בסרביה - Bendery, Bessarabia
15	סבתא סוניה ומשפחתה
15	עליה לארץ והולדת גאולה
16	תקופה ראשונה בפלסטינה-א"י
17	הצריף/גבתון
18	חזרה לרחובות-עבודות בנין
19	עבודה אצל הבריטים (גשר, חאן-יוניס, כביש ברמלה)
19	המגדל הלבן
22	מוטי נולד - 1943
24	מלחמת העצמאות
25	גאולה מתחתנת
26	עוברים דירה (צנע, דב יוסף)
26	סבתא "ממה"
29	גן/ ביי"ס/ צופים
30	מבצע סיני
30	עתודה אקדמאית/שרות צבאי
31	מכון ויצמן / מלחמת ששת הימים
31	קמ"ג / הועדה לאנרגיה אטומית (וא"א)

ה. אברהמי

34	לו"ז
35	משפחות פלוטניק-אברמסון
37	מליטא ליבנאל
38	מיבנאל לקדימה
40	ציפי
40	יוסף-זאב חומרסקי קמרון (פפי)

ו. מלמוד-אברהמי

43	קמ"ג (קריה למחקר גרעיני)
43	ציפי
43	ילדות
43	נורבגיה
44	טיול באירופה (1972)
44	יום כיפור 1973
45	טיול בארה"ב (1976)
46	בן נולד
46	בית חדש (9/1978)
46	שבתונים (1978; 1985; 1994; 2015)
47	כבלים
47	מעבר לעבודה בת"א + אמנ"ס (CTBTO)
48	אביב
48	יציאה לפנסיה (2007 וא"א; CTBTO 2012)
48	בעיות בריאות ואישפוז
49	חתונות של הבנות + נכדים

רשימת תמונות

1	לפני היות הכתב	5
2	"תחום המושב" ("Pale of settlements")	6
3	מאין באו הורינו לפלסטינה-א"י	7
4	סבא מרדכי וסבתא שיינדל עם נכד (לא ידוע)	10
5	לובומיל ובלזץ (ראו טקסט)	10
6	סבתא חיה וסבא אהרון	10
7	דף מהדרכון של סבא וסבתא רבינוביץ עם חותמת אישור להגירה לפלסטינה-א"י	11
12	בלזץ בסוף המלחמה	13
11	יהודי לובלין מגורשים למחנה ההשמדה בבלזץ	13
10	בלזץ - אנדרטה לקרבנות הגטו באמצע השכונה ואנדרטה לגטו	14
13	יוסף וסוניה ~ 1916	14
14	משה וסוניה - 1926	14
15	משפחת מלמוד הצעירה עם דוד יוסף (אח של סוניה) על שפת הים בת"א	16
16	תמונה של העובדים עם סיום שתילת פרדס (שנת תרפ"ט=1929). מסומנים שרה ומשה ובעל הפרדס (הסופר) משה סמילנסקי. למעלה נראית חתימתו שמופיעה על צידה האחורי של התמונה המקורית.	17
17	שרידי הצריף השרוף של משפחת מלמוד ברחובות, 1933	17
18	רחוב משה מלמוד ברחובות	18
19	משה מלמוד ליד המגדל הלבן	19
20	עץ משפחה - משפחת רבינוביץ-מלמוד	20
21	סבתא וסבא רבינוביץ	21
22	יוסף וסוניה רבינוביץ ב-בנדרי	21
23	עץ משפחה בתמונות - משפחת רבינוביץ	21
24	סוניה ומשה מלמוד	22
25	הדף הראשון מהאלבום של מוטי, נערך ע"י האחות גאולה	22
26	מוטי בן שלשה חודשים	22
1	חצוצרה (דוגמה)	23
27	גאולה וברוך בחתונתם (מאחור שרה, בת אחות של ברוך) ולידם מוטי בוכה "עם מי אני אתחתן??"	25
28	דפים מפנקס "נקודות" מתקופת הצנע	26
30	תעודת ההגירה לטשקנט של ה"ממה" ושתי מלוותיה	27
29	"ממה" ברחובות, 1956	27
31	הגלויה ששלחה "ממה" לסבא משה בשנת 1955 מעניין שהתאריך הוא 5.5.55	27
3	מבט אווירי על הכביש העובר דרך מעבר המתלה עם כלי רכב מצריים שנפגעו מתקיפת חיל האוויר הישראלי	30
33	תמונה משפחתית לכבוד חתונת שרה ופסח, 1938	35
32	משמאל לימין: פסח, שרה, ולידם התאומות (אחיות של שרה)	35
4	משפחות פלוטניק-אברמסון בחתונת שרה ופסח	36
38	סבתא שרה החובשת	37
37	סבא פסח (משמאל) בליטא. מנפץ פשתן	37
39	שרה ופסח לפני עלייתם ארצה	37
40	שרה ופסח (אמצע וימין) בהכשרה	37
42	תעודת זהות של שרה	38
41	תעודת זהות של פסח	38
43	גילה הקטנה	38
44	שרה ופסח עם התינוקת גילה	38

38	משפחת אברהמי, 1950	46
39	שרה ופסח אברהמי בקדימה. ערב מלחמת העצמאות	50
39	גילה ועיזה בקדימה, 1947	49
39	סבא פסח על כלי התחבורה הכפרי	51
40	עיטור לוחמי המדינה של שרה ופסח	52
41	אלטלנה בוערת בחוף ת"א, 1948	34
42	פפי בארה"ב - בערך 2010	35
42	פפי בישראל – בערך 1952	36
49	עץ משפחה מלמוד ; נכון ל-2021	5

ב. הקדמה

היסטוריה היא תיאור אירועי העבר. המילה היסטוריה מקורה במילה היוונית הקדומה *ιστορία* שמשמעה "תיעוד" או "חקירה".

אחת המשמעויות שנתנו למילה היסטוריה הוא סיפור אירועים מנקודת מבטו של הכותב:

History = his story

כלומר: הספור שלו

המילה בשימוש בשפה האנגלית מאז 1390 במשמעויות שהשתנו במעט. המשמעות של "שמירת רשומות של אירועים מהעבר" מופיעה מאז סוף המאה ה-15. ההיסטוריה העתיקה נמסרה בתחילה כמסורת בעל פה ואח"כ נוספו מסמכים כתובים.

גם היום קיים ויכוח בין היסטוריונים האם היסטוריה היא מדע פיסיקלי או שהיא שייכת למדעי הרוח. או בצורה אחרת: הויכוח מתיחס לשאלה האם היסטוריה צריכה להילמד כעובדות או כספור (נרטיב).

תהליך ההשתרשות הנפשית בארץ עשוי להימשך שנות דור. ההורים שלי עלו לארץ מתוך חיבת ציון. את משפחתם הותירו אחריהם במזרח אירופה. אמא אמרה: "אני מרגישה חסרת שורשים". אמרה לה סבתא: "את כעת מייצרת אותם". צלילי החורבן ונטישת הארץ מלווים את הימים האלה, ועמם התפילה ששורשי הורינו, השלובים בעורקינו, יעלו ויצמחו מחדש, כאן על פני האדמה.

1 לפני היות הכתב

בסופו של דבר, קיומה של מדינה תלוי בתודעתם של אזרחיה ובשאיפה לדמוקרטיה, וכאשר המדינה אינה מבטאת את התרבות והזיכרון ההיסטורי המלכד את אזרחיה, נשקפת לה סכנת התפוררות. במצבי משבר חוזרות ועולות הזהויות ההיסטוריות, התרבותיות, הלשוניות והדתיות. כך אירע ביוגוסלביה, כך קרה בעיראק, כך קורה בסוריה ובלוב, וכך קורה עתה גם באוקראינה. אין זה משנה אם מדובר במדינות שיסודן בהסכמי סייקס-פיקו (שקבעו את הגבולות במזרח התיכון) אימפריאליסטיים או במדינות סובייטיות כפויה. ייסודן של מדינות אינו בכוח ובנשק, אלא בתודעתם של אזרחיה, ובהעדרה של זו, גבולות ושלטונות כפויים סופם לעבור מן העולם.

ג. מבוא

2 "תחום המושב" ("PALE OF SETTLEMENTS")

משנת 1791 והלאה הוגדר "תחום מושב" ("Pale of settlements") בפקודת מלכת רוסיה קטרינה השנייה והיהודים הוגבלו לגור רק בתוכו. שטח "תחום המושב" כלל את מה שכיום מהווה את המדינות פולין, לטביה, ליטואניה, אוקראינה ורוסיה הלבנה; כמו כן, אל "תחום המושב" התווספו גם חלקים מחוף הים השחור (מטורקיה) ואוקראינה הדרומית, והוא השתרע בסה"כ על כמיליון קמ"ר. קרוב לחמישה מיליון יהודים גרו באזורים שהוגדרו כ"תחום המושב", ונאסר עליהם להתגורר באזורי "רוסיה הקדושה" (מדינת הלאום הרוסי). היהודים שאיכלסו את תחום המושב, כ-10% מכלל האוכלוסייה של האזור, חיו

ברובם בכפרים ובעיירות ("שְׂטֶטְלֵךְ") בתנאים קשים ובצפיפות מרובה, והתפרנסו בעיקר ממסחר ורוכלות מאחר ונאסר עליהם לרכוש או לחכור שטחי אדמה. יצירותיו של שלום עליכם מיטיבות לתאר, בדייקנות מתובלת בהומור, את חיי היהודים בתחום המושב. שטחי "תחום המושב" נגזרו כתוצאה מחלוקת פולין בשלהי המאה ה-18 בעקבות חלוקה זו סיפחה רוסיה מספר שטחים שהיו שייכים לממלכת פולין לפני החלוקה, וחלקים אלו היו מיושבים ביהודים רבים.

הרוסים מנעו, ואחר כך הגבילו, התיישבות של יהודים בשטחים. אולם שלוש החלוקות של פולין (לראשונה ב-1772, 21 שנים לאחר מכן ב-1793, ולבסוף ב-1795) הותירו את חלק הארי של יהודי פולין תחת שלטון האימפריה הרוסית.

השלטון הרוסי התברר כסובלני פחות ביחסו ליהודים, ועל היהודים הוטלו מגבלות רבות יותר מאשר תחת פולין העצמאית. הצארית יקתרין הגדולה יצרה בשנת 1791 את **תחום המושב** באזורי השוליים המערביים של האימפריה, ובו הותר ליהודים לחיות ולפעול. תחום המושב כלל את רוב שטחי פולין לשעבר, כמעט כל אוקראינה וליטא, שהיו מיושבים בריכוזי יהודים. יצירת תחום המושב גררה את עקירת וגירוש יהודי מוסקבה וסנקט פטרבורג אל תוך גבולותיו (ולמעשה, זו הייתה אחת המטרות העיקריות לשמן נוצר). בהמשך נאסר גם על יהודי קייב לגור בתחומי העיר (אף שקייב נכללה גאוגרפית ב"תחום המושב").

מבחינת השלטון הרוסי, היו מספר מטרות ליישום "תחום המושב":

עידוד הגירת יהודים לחבלים החדשים שסיפחה רוסיה.

הגבלת תחום הישיבה של היהודים ועיסוקם, ותרומה לפיתוח אזורי ספר חדשים.

"תיקון" היהודים, שילובם בחברה והפיכתם לנתינים נאמנים.

הגנה על האוכלוסייה הרוסית מפני "גזל פרנסתה" בידי היהודים

המדיניות הרוסית כלפי היהודים נעה בין הגבלות מחמירות לניסיונות רפורמה נאורים יותר, שהוגשמו באופן מוגבל. ב-1802 הקים הצאר אלכסנדר הראשון את הוועדה לקידום

עם בר כוכבא נמשך הקשר כשעברתי לבאר שבע. הוא היה השליש של היחידה שכבשה את העיר ב 1948 ונשאר לגור בה.

חוקי תחום המושב בוטלו לאחר מהפכת פברואר (1917) וקריסת שלטון הצאר, ויהודים בשטחי רוסיה הורשו להתגורר בערים ברחבי המדינה. לאחר מלחמת העולם הראשונה (1918) חזרה פולין להיות מדינה עצמאית, חלקים מיהדות תחום המושב חזרו להיות נתינים פולנים וליטאים.

כפי שרואים במפה סבא וסבתא (גם פסח ושרה וגם משה וסוניה) נולדו וגדלו בתוך תחום המושב. סבא משה עבר מעיר הולדתו בלז'ץ לעיר בנדרי (שבה נולדה סבתא סוניה) בהיותו כבן חמש. הזוגות הכירו במסגרת פעילות בתנועה הציונית.

ד. מלמוד

ל"ז

סבא משה נולד	1906
סבתא שרה נולדה	1910
משפחת מלמוד עוברת מבלוז לבנדרי	
שרה ומשה מתחתנים בבנדרי	1928
עליה לישראל	
התישבות ברחובות	1929
שבוע מגורים בשכירות בשעריים	
מגורים בשכירות אצל משפחת זלצר ברחוב מנוחה ונחלה	
מגורים בשכירות בשעריים	
עבודה בפרדס בגבעת ברנר	
גאולה נולדה	1929
בנית צריף מעץ במימון הלואה – ברחוב שי (כיום) על הגבעה ליד ה"סניף" של ביה"ס עממי	
מעבר למגורים בצריף	1931
הצריף עולה באש בשבת בגלל תנור האוכל	
נבנה צריף חדש	
הקמה ומעבר לגבתון	1934
ניהול צרכניה	
ההורים של סוניה מגיעים	1936
מעבר לרחובות ;	1937
מגורים עם ההורים של סוניה ברחוב השוק	
אח"כ ברחוב עזרא	
מעבר לרחוב יעקב 49 בשכירות	1938
מוטי נולד	1943
גאולה וברוך מתחתנים	1949
צנע	
מעבר לרחוב איזנברג 6	1950
צופים	1957
מוטי מתגייס לעתודה אקדמאית ומתחיל לימודים באוניברסיטה	1961
מוטי לשירות צבאי	1964
מוטי משתחרר ; עובד כסטודנט קיץ במכון ויצמן	1967
עובר לקמ"ג	
מלחמת ששת הימים	
חתונה	
מיכל נולדה	1968
מרב נולדה	1969
מלמוד עוברים לרחוב ויצמן 4	
מוטי בנורבגיה	
מלחמת יום כפור	
איתי נולד ; שנת שבתון	1979
עברנו לבית ברחוב יהוא	1980
אביב נולדה	1981
שבתון	1985
שבתון	1994
וא"א ; נסיעות לוינה	1995
תפקיד ב CTBT	2002
חזרה לישראל ; פנסיה	2012

סבא משה נולד בשנת 1906 בעיירה בלוז' למשפחה יהודית דתית. בני משפחה קרובים, כמו סבא שלו אהרון מלמוד וסבא רבא שלו, עזריאל כהן-מלמוד התגוררו עם משפחתם בעיירת המחוז לובומיל (או לובלין). משה מלמוד נולד בכ' סיון תרס"ו (1906) ונפטר ב" בסיון תש"ן (1990) ונקבר בעיר רחובות שלה הקדיש את כל חייו הבוגרים מאז עלייתו ארצה. השאיר אחריו בת (גאולה דורון, תושבת רחובות, נפטרה 2018) ובן (מרדכי מלמוד), שבעה נכדים וששה נינים. עירית רחובות בראשות ראש העיר מיכאל (מיש לפלר, שהיה מדריך שלי בצופים) קראה רחוב על שם משה מלמוד ברחובות.

4 סבא מרדכי וסבתא שיינדל עם נכד (לא ידוע)

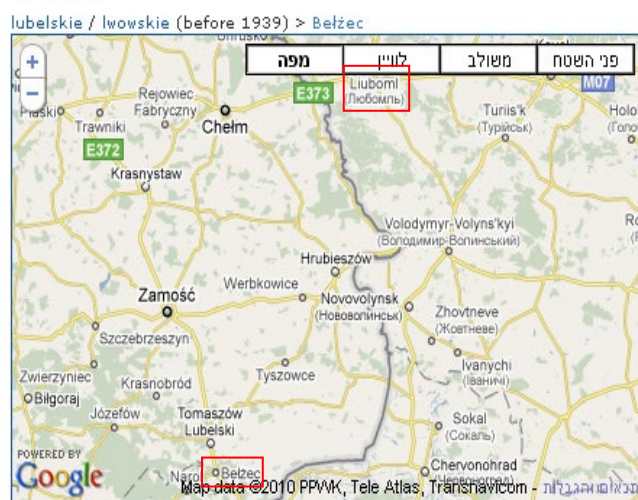
השלטונות הרוסיים שאפו לאירופיזציה של היהודים; לכן חוק מ-28 באוגוסט 1787 הטיל על יהודי גליציה לקבל, מינואר 1789, שמות משפחה¹ ארופיים. עד אז בדרך כלל לא היו שמות משפחה אצל היהודים; אב המשפחה נקרא בדרך כלל על שם אביו - "בן יעקב" למשל שהפך ליעקובוביץ. רבים החליפו לשם לפי מקצועם - משפחת רבינוביץ - תפקיד הרב בקהילה ברומניה, או שוסטר - סנדלר. שם המשפחה של סבא-רבא עזריאל היה במקור כהן ולכן בברור יהודי. אצל היהודים השם מלמוד היה באופן מסורתי שם משפחה של צאצאי כהנים; בספרד למשל השתמשו בשם המלא מלמד-כהן. לכן שינה ל-מלמד אבל הוסיף ו' (מלמוד) כדי שישמע פחות יהודי ויותר פולני לפקיד הפולני שרשם אותו.

סיפור קצר: מתישהו בשנות החמישים (1950) בהמתנה לגרר שיקח את האוטו המקולקל למוסך, ישבנו אבא ואני בחנות נעליים שבשכונת לתחנת המשטרה ברחובות; תוך כדי שיחה עם בעל החנות, שבדרך כלל לא דברנו איתו יותר מאשר ברכת שלום לפעמים, הסתבר שהוא גדל בעיירה לובלין והמלמד שלו ב"חידר" היה דוד של סבא משה. אותו דוד ייצר את התפילין שעבר לנו בירושה עבור סבא משה כשחגג בר-מצווה (בערך 1919).

אבא של משה (מרדכי) היה מוסמך לרבנות, אבל לא רצה לעסוק ברבנות כדי להמנע מעשיית תורתו ל-"קרדום לחפור בו". הוא עבד בבית שחיטה בתור "מנקר". בשנת 1910, מסיבות של חיפוש פרנסה עברה המשפחה לעיר פּוֹנְדֵרִי בְּבֶסְרָבִיָה.

ידידה של סבא משה וסבתא סוניה, מבוגרת מהם, שחיה בבנדרי

Belzec

5 לובומיל ובלוז' (ראו טקסט)

כשמשפחת מלמוד עברה לשם ספרה לי שהיא זוכרת את משה בתור ילד קטן (בערך בן חמש) עם פאות ארוכות וכובע שחור על כיפה כשהגיע לבנדרי. עד גיל בר-מצווה למד סבא משה ב"חידר", ואז החליטה אחותו (ביילה) שהוא צריך ללמוד לימודים מודרניים ובלחצה הוא הוריד את הסימנים הדתיים והלך לב"ס תיכון.

6 סבתא חיה וסבא אהרון

¹ ראה פרוט <https://sites.google.com/site/shemmot/family>

סבתא סוניה נולדה בשנת 1910 בבנדרי להוריה אהרון-ליפא וחיה רבינוביץ. סוניה למדה בבי"ס יהודי וכשהתבגרה הצטרפה לתנועת הנוער הציונית "החלוץ הצעיר". אהרון-ליפא היה סוחר בעצים וניהל שטח יערות עבור ממשלת המחוץ. מאחר שכל ילדיהם (סוניה ויוסף) היו כבר בארץ ישראל (פלסטינה-א"י) וגרו ברחובות הם עלו והתישבו ברחובות גם כן. בתמונה לעיל (השמאלית) הם מצולמים לפני עלייתם ארצה ב-18 נובמבר 1930; צילום הדף מהפספורט שלהם מראה את תאריך הגעתם לארץ מספר ימים אח"כ - 25 נובמבר 1930 (ראה בצילום דף הדרכון). אהרון-ליפא סחר בעצים גם בארץ עד מותו בשנת 1946. סבתא חיה עברה לגור איתנו בשנת 1950 כאשר עברנו לביתנו החדש ברחוב איזנברג, רחובות. לצערנו היא לקתה באלדסהיימר וחיתה איתנו עד שנפטרה

7 דף מהדרכון של סבא וסבתא רבינוביץ עם חותמת אישור להגירה לפלסטינה-א"י

סבא-רבא כהן

משפחת כהן גרה בעיר לובלין שבפולין במשך דורות רבים. לובלין היתה בשטח ארץ שהוגדר ע"י הצאר הרוסי כאזור מגורים מותר ליהודים שנקרא "תחום המושב" (ראה מפה).

במאה ה-17 החליט מלך פולין שעל כל היהודים לבחור את שם משפחתם כדי ליעל ולפקח עליהם; עד אז היה נהוג בעיירות לקרוא לאיש ע"ש אישתו: חיים של זלדה או יצחק של חיה. יהודים רבים נקראו גם ע"ש המקצוע או המראה שלהם [לדוגמא: גולדברג (הר זהב), זילברברג (הר כסף), שניידר (חייט), קאופמן (איש קניות), קליין (קטן), גרוס (גדול), בראון (חום), וויס (לבן)]. ראה ויקיפדיה "שם משפחה יהודי".

סבא רבא כהן רצה לשמור על המסורת שמשפחתו היא משפחת כוהנים ובחר את השם מלמוד שהוא בעל צליל יותר פולני מאשר מלמד שהוא שם של משפחות כהנים בעיקר אצל יהודי ספרד (כהן~מלמד, למשל, היה השם של חברת הכנסת הראשונה). זה עבר אצל הפקיד הפולני ומאז אנחנו משפחת מלמוד.

קוריוז מעניין הקשור בלובלין קרה כאשר אני ואבא שלי (סבא משה) עמדנו על המדרכה בשמש הקיץ וחיכינו שיבואו לגרור את המכונית שהתקלקלה. בעל חנות הנעליים שליד הזמין אותנו לשבת בצל. תוך כדי שיחה בינו לאבא הסתבר שהוא מהעיר לובלין והוא למד ב"חדר" אצל דוד של סבא משה.

לובלין~בלז'ץ

משפחת מלמוד היתה משפחה רחבה = שמונה (?) אחים ואחיות בדור שאחרי סבא רבא כהן/מלמוד. סבא שלי (סבא מרדכי, שעל שמו אני נקרא) עבר לגור עם משפחתו בעיירה בלז'ץ לא רחוק מלובלין שם מצא עבודה בקהילה היהודית.

בזמן מלחמת העולם השנייה היה בעיירה זו אחד משלושת מחנות ההשמדה בהם נרצחו יהודי פולין ע"י הנאצים במסגרת "מבצע ריינהארד" (המבצע להשמדת יהודי פולין). ביוני-מרס 1942 נרצחו בבלז'ץ עשרות אלפי יהודים מלובלין, מלבוב, מקרקוב ומגטאות אחרים. במחנה זה שוכללה שיטת ההשמדה ההמונית כך שכל משלוח של יהודים חוסל תוך 60 עד 90 דקות. לקראת סוף המלחמה מחקו הנאצים כל סימן למחנה.

משפחת מלמוד, הענף של סבא מרדכי, עזבה את בלז'ץ לפני מלחמת העולם הראשונה כך למזלם לא נפגעו. אבל רוב המשפחה נשארו בלובלין ועד כמה שידוע לנו רובם נרצחו ע"י הנאצים.

8 מפת מחנות השמדה במלח"ה הע-2

9 מפת תחום המושב שהגדירו הרוסים ליהודים - מאות 19-20. החץ הכחול מצביע על העיר לובלין.

בלז'ץ

סבא משה נולד בבלז'ץ (1906) שם גרה משפחתו וקרובים נוספים שגרו בעיר לובלין (או ליובומיל, ראה מפה למטה) שהיתה עיר המחוז. לאחר כמה שנים (1910 בערך) אביו חיפש עבודה ומצא מקום (בתור 'מְקָר') בעיר בנדרי שבמחוז בסרביה וכל המשפחה עברה לגור שם. לאחר מספר שנים, במלחמת העולם השנייה, הקימו הגרמנים בכפר בלז'ץ מחנה השמדה ליהודים באזור (ראה תמונות). חלק ממשפחת מלמוד שנשארו לגור בלובלין

10 בלז'ץ בסוף המלחמה

11 יהודי לובלין מגורשים למחנה ההשמדה בבלז'ץ

ובבלז'ץ נרצחו שם. מחנה השמדה זה היה כנראה הראשון שהפעילו הנאצים. בעת הפעלתו כלל סגל המחנה 20-30 גרמנים, אנשי אס-אס בתפקידי פיקוד ומנהלה, ועוד 90-120 אוקראינים, אנשי טרווניקי - שבויי מלחמה סובייטים שהתנדבו לשרת את הגרמנים.

12 בלז' - אנדרטה לקרבנות
הגטו באמצע השכונה
ואנדרטה לגטו.

בסוף פברואר '42 נעשו ניסויים בתקינותם של תאי הגזים וביעילותם. באותה הפעלה ניסיונית נרצחו גם היהודים שהועסקו בהקמת המחנה. ב-17 במארס '42, לאחר השלמת הניסויים, החלו בהשמדת ההמונים.

בסך הכל נרצחו בבלז' כ-600 אלף נפש, רובם ככולם יהודים, ועוד מאות או אלפים אחדים של צוענים. רק כ-30 אנשי אס אס הפעילו אותו, ולפחות 434,508 יהודים מצאו בו את מותם (מקור: יד ושם). בתום ההשמדה הרסו הגרמנים את המחנה ולא השאירו לו זכר.

בנדרי, בסרביה - Bendery, Bessarabia

May 25, 1926

יב' סיון תרפ"ו

14 משה וסוניה - 1926

13 יוסף וסוניה ~ 1916

בשנת 1910 בחיפוש אחרי מקום עבודה חדש החליט סבא-רבא מרדכי לעבור לבנדרי (זה שמה ברוסית; ברומנית היא נקראת טיגינה) שם מצא עבודה כ"מנקר" בבית מטבחים; המנקר תפקידו לנקר את גיד הנשה לאחר שחיתת הבהמה; זה מנהג שמבוסס על הסיפור בתנ"ך של המאבק בין יעקב אבינו והמלאך שבעקבותיו נקרע גיד הנשה של יעקב.

בנדרי היא עיר באזור שנקרא בסרביה שנמצא על גבול רומניה מצד מערב ורוסיה מצד מזרח. בסרביה עברה במשך ההסטוריה משלטון רוסי לשלטון רומני הלוך וחזור. ב 1812 היא נפלה לידי רוסיה אחרי מלחמתה בטורקיה. ב 1918 עברה בסרביה לשלטון רומני עד

שב 1940 נכבשה ע"י ברית המועצות. לכן כאשר סבא מרדכי ומשפחתו עברו לגור בבנדרי בשנת 1910 היא היתה עיר רוסית והשפה הרשמית היתה רוסית (גם בבתי ספר), ב 1918 השתנתה השפה הרשמית לרומנית. בסרביה הוא חבל ארץ היסטורי במזרח אירופה, שהיה לסירוגין תחת שלטון רומני, עות'מאני ורוסי. כיום, חבל ארץ זה נכלל ברובו הגדול בשטח של רפובליקת מולדובה, ומקצתו בשטח אוקראינה. מרבית השטח של הרפובליקה של מולדובה היה חלק מהנסיכות הרומנית מולדובה ושל רומניה בתקופות רבות בעבר ותחת שלטון רוסיה בשנים 1812-1918 וברית המועצות בשנים 1940-1941 ו-1944-1991. בעת התפרקות ברית המועצות הכריזה הרפובליקה הסוציאליסטית הסובייטית של מולדובה על עצמאותה.

סבא משה היה אז ילד בן 4, וכפי שתארה לי אותו מישהי שפגשה את המשפחה כשהגיעה לבנדרי, הוא נראה כילד דתי שלומד ב"חדר" כלומר בלבוש שחור עם כובע גדול ופאות ארוכות.

סבתא סוניה ומשפחתה

בבנדרי גדלה אז גם ילדה ששמה שרה (נולדה 1910), שאח"כ תהיה סבתא סוניה, במשפחת רבינוביץ. משפחתה גרה בבנדרי כמה דורות ואביה וגם סבה היו אחראים מטעם השלטון המקומי על אחזקת היער בסביבה. אביה אהרון ליפא רבינוביץ עסק בסחר בעצים ומוצריהם.

היא גדלה בבית ציוני והלכה לבית ספר יהודי. מענין לציין שאביה הקפיד שלא תחזור מבית הספר דרך הרחוב שעבר בחזית הכנסיה למרות שזה היה המסלול הקצר הביתה, זאת מכיון שלפעמים היו שם בריונים נוצריים שתקפו יהודים שעברו שם; אם הבין שהיא בכל זאת עברה בדרך הזאת היה מעניש אותה במכות. כעבור כמה שנים תפגוש סבתא סוניה את סבא משה במסגרת תנועת הנוער הציונית ומיד לאחר חתונתם הם עלו לפלסטינה-א"י ישר לרחובות שם התגורר כבר אחיה יוסף שעבד ב"תנובה".

בשנת 1933, כששני ילדיהם גרו כבר בפלסטינה, עלו לארץ גם סבא וסבתא רבינוביץ (הורים של סבתא סוניה ודוד יוסף) והשתקעו ברחובות. סבא וסבתא היו יהודים דתיים ולסבא היה זקן לבן; זכרון אחרון שיש לי ממנו הוא שפצחנו אגוזים לקראת פסח על סף דלת הכניסה הביתה. בהמשך לניסיונו מבנדרי סבא עסק בסחר בעצים. הם גרו בבית ברחוב יעקב מול ביה"ס סמילנסקי במרחק קצר ממקום מגורינו בהמשך רחוב יעקב. בימי שישי סבתא סוניה היתה שולחת להם סיר עם אוכל לשבת. לפני 1948 שלטו הבריטים בארץ והצבא הבריטי היה מקים מחסומים במקומות שונים. אחד המקומות היה ברחוב יעקב ליד רחוב מנוחה ונחלה (ראה מפה) כך שחסמו את דרכנו אל סבא וסבתא. סבתא סוניה היתה שולחת אותי, ילד קטן בן 5, עם סיר אוכל עבור סבא וסבתא. כשהגעתי למחסום היה החיל הבריטי (שהיה אוסטרלי למעשה) מסמן לי בידו מאחורי הגב לעבור והתעלם ממני. כך הגיע האוכל לשבת לסבא וסבתא רבינוביץ.

סבא אהרון תכנן לקחת אותי בגיל שלוש להר מירון בל"ג בעומר ולעשות לי "חלקה" כלומר לגלח את כל שערות ראשי ולכן לא סיפרו אותי עד גיל שלוש והיו לי שערות מתולתלות ובהירות. אבל סבא נפטר לפני שהגעתי לגיל שלוש ולכן לא היתה נסיעה למירון והסתפרתי אצל הספר הרחובותי חביבי (זה היה שמו). התיחסתי לשנים אלה בשם "כשהייתי ילדה". המשכתי להסתפר אצלו כל השנים, גם כשעברתי לגור בבאר שבע, עד שהמספרה נסגרה.

סבתא חיה המשיכה בחייה אחרי מות סבא רבינוביץ. לצערנו אחרי כמה שנים היא לקתה באלדסהיימר ולא היתה תקשורת איתה. היא עברה לגור איתנו אבל מפעם לפעם התעקשה ללכת ליוסף. הצד העצוב ומכאיב היה שהיא לא זכרה או זיהתה את ביתה (סבתא סוניה); היא היתה אומרת לברוך "מה האישה הזאת רוצה ממני?" וזה גרם לסבתא סוניה כאב רב.

עליה לארץ והולדת גאולה

כפי שהוזכר לעיל משה הגיע לבנדרי בגיל 4 כילד דתי והלך ללמוד ב"חדר". אחת האחיות שלו, מבוגרת ממנו, שהגיעה עם המשפחה לבנדרי לחצה על האבא שלהם ובגיל עשר העבירה את משה לב"ס יהודי חילוני (יחסית לחדר). סבתא סוניה למדה גם היא בבית

הספר היהודי. בגיל תיכון הצטרפו, שניהם, לתנועה הציונית "החלוץ הצעיר". משה היה פעיל במיוחד בתנועה ונסע לערים שונות ברומניה לעודד הצטרפות לתנועת החלוץ הצעיר.

בשנת 1928 נישאו משה וסוניה בבנדרי (ראה תמונה) ומיד אח"כ, בסוף 1928, עלו לישראל. לשניהם היו סרטיפיקטים (אישורי כניסה לארץ שחולקו בקמפנות ע"י הבריטים ששלטו בארץ). למעשה היה לסבא משה סרטיפיקט קודם לכן, אבל הוא העביר אותו לידיד (שטיינברג) בחלוץ הצעיר שחלה בקדחת והרופאים אמרו לו שהסיכוי היחיד להבראה הוא לנסוע לישראל (בגלל האקלים). מענין לציין שמשה נפגש איתו שנים אח"כ במשטרת רחובות – סבא משה נכנס למשטרת רחובות ודיבר עם מישוה במסדרון, שטיינברג שהיה קצין משטרה ישב במשרד סמוך וזיהה את קולו של סבא משה והיתה פגישה מרגשת. לאחר שנים, אחרי הקמת המדינה הוא נהיה מפקד משטרת רחובות. כשסבתא "ממה" הגיעה אלינו היה שטיינברג בא כמה פעמים בשבוע לשבת ולשוחח איתה (גרנו בחצר שגבלה בחצר המשטרה).

סבא משה עלה לישראל בתקווה שיוכל ללמוד הנדסה בטכניון; אבל החיים היו קשים יותר ממה שהוא ציפה והוא לא הגיע לכך. אבל נטייתו להנדסה היתה חזקה ושמשה אותו בעבודת הבנין. כך, כאשר בנה גישרון במחנה תל נוף הוא סימן על התכנית את המקום שבו יהיה סדק אחרי שימוש בגשר. הקצין הבריטי האחראי לא קבל את דעתו. אחרי בניית הגשר נסע משה עם הקצין בגיפ והם עברו על הגשר ועצרו אחריו. כשניגשו לראות מצאו סדק במקום שאותו סימן משה על התכנית.

משה בנה את הבית בן שלש קומות הראשון ברחובות (פינת רח הרצל ודרך יבנה) ואת הבתים הראשונים בני ארבע קומות (במרכז רחובות מול בית הפועלים).

בשנת 1929 נולדה ביתם הראשונה של סוניה ומשה ונקראה גאולה.

תקופה ראשונה בפלסטינה-א"י

לסוניה היה אח אחד, יוסף, שהיה מבוגר ממנה. הוא עלה לארץ כמה שנים לפניו ועבד ב"תנובה" ברחובות. כשהיא הגיעה ואנשי הסוכנות רצו לשלוח אותם לקיבוץ בעמק יזרעאל, כפי שרוב החלוצים רצו, התעקשה שהם רוצים להגיע לרחובות וקבלו את זה.

משה וסוניה הגיעו לרחובות ביום שישי וקודם כל חיפשו מקום לינה לשבת. הם מצאו שמשפחה שיש לה בית ברחוב מנוחה ונחלה (אחד הרחובות הראשונים ברחובות) משכירה חדר. הם באו לבית אבל בעלת הבית (מאכירי רחובות) אמרה שהיא לא משכירה לחלוצים. זאת היא דוגמא לפיצול בין שכבות אוכלוסיה. הפרדסנים העשירים לעומת החלוצים /פועלים, הפרדסנים ראו בחלוצים "ארחי פרחיים" והם היו טובים רק כפועלים שחורים. סוניה התחננה ובקשה שתרשה להם רק בשבת לגור בחדר. ביום שישי בערב הוציאה סוניה פמוטים גדולים ונוצצים מהמזוודה והדליקה נרות שבת ושמה אותם על אדן החלון. כשבעלת הבית ראתה את זה היא חזרה אליהם ואמרה שהם יכולים להשאר לכמה זמן שהם רוצים. אבל בגלל המחיר החליטו סוניה ומשה לחפש מקום זול יותר. הם מצאו חדר אצל משפחה בשעריים (שכונה

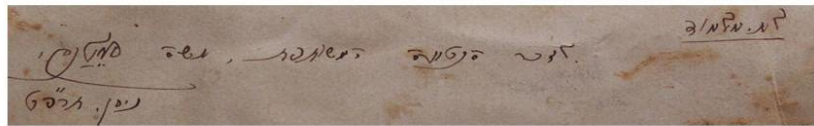

15 משפחת מלמוד הצעירה עם דוד יוסף (אח של סוניה) על שפת הים בת"א

צמודה לעיר רחובות שברובה תימנים).

הם מצאו עבודה בפרדס בקיבוץ גבעת-ברנר ויום הלכו עם עוד פועלים לקיבוץ דרך גבעות החול מערבה משעריים.

מקום העבודה הבא היה נטיעת פרדס של משה סמילנסקי (ראה תמונה) שהיה פרדסן וגם סופר.

רחובות, 1929

16 תמונה של העובדים עם סיום שתילת פרדס (שנת תרפ"ט=1929). מסומנים שרה ומשה ובעל הפרדס (הסופר) משה סמילנסקי. למעלה נראית חתימתו שמופיעה על צידה האחורי של התמונה המקורית.

הצריף/גבתון

פרויקט הבניה הראשון של סבא משה היה בניית צריף למגורי המשפחה על הגבעה בין רחוב יעקב ורחוב ויצמן, רחובות (במקום העממי, סמילנסקי של היום). את בניית הצריף מימן בהלוואה של 300 לירות שקיבל מהסוכנות (בהחזר של 5 לירות לחודש). משפ' מלמוד גרה בצריף מספר שנים עד שבשבת אחת, כשהלכו לבקר חברים, פרצה בצריף שריפה שהחלה מהתנור של החמין; שכנים יקרים ניסו להציל חפצים מהבית אך מעט מאד נשאר. בעזרת חברים החלה משפ' מלמוד לנסות להקים צריף חדש. אבל פרויקט גבתון התקדם והעסיק אותו.

17 שרידי הצריף השרוף של משפחת מלמוד ברחובות, 1933

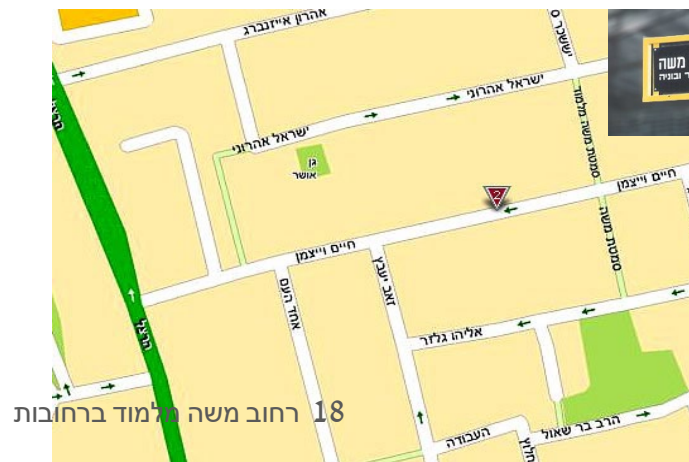
משה היה פעיל מאד בין יוזמי ומקימי כפר גבתון שם הקים בית למשפחתו בשנת 1933. באותה תקופה היה בקשר עם בעלי תפקידים בסוכנות היהודית ביניהם כמה שהיו אח"כ בעלי תפקידים בכירים בממשלת ישראל אחרי הקמת המדינה; ביניהם למשל לוי אשכול.

חזרה לרחובות~עבודות בנין

לאחר כמה שנים החליט לנטוש את החקלאות ולעבור למקצוע הבניה והפך להיות קבלן עצמאי. המשפחה עברה לגור בשכירות אצל משפחת פומרנץ ברחוב יעקב 49 ברחובות, שם התגוררה עד שנת 1950.

בשנות הארבעים ביצע משה עבודות רבות עבור הצבא הבריטי; אלה כללו בניית גשרונים על ערוצים במחנה תל-נוף, סלילת כביש ברמלה, סלילת מסלול המראה ליד אל-עריש ועוד. כמו כן בנה ברחובות בתים פרטיים.

"המגדל הלבן" (ראה למטה), כפי שהוא נקרא, נבנה בשנת 1938 (תקופת המאורעות) ע"י משה מלמוד ואריה ווקשטיין. לאחר הקמת המדינה ביצע משה עבודות בניה עבור הסוכנות היהודית; עבודות אלו כללו בניית מבנים ציבוריים ביישובים באזור הדרום (ונשאר שטרות של הסוכנות שלא שולמו).

החל מ-1948 חזר לרשותו מגרש שלו (שרכש ברחוב אייזנברג, גובל עם גדר המשטרה) שעליו התמקם מחנה צבא בריטי לפני 1948. מיד עם יציאת הבריטים בנה משה על המגרש הזה בית דו-משפחתי למשפחתו ולביתו הבכורה גאולה שנישאה לברוך דוידוביץ.

במשך השנים בנה משה כמה וכמה בנינים מוכרים ברחובות, כמו הבנין בפינת שדרות יבנה (מול הכניסה למכון ויצמן) שהיה הבנין הראשון בן שלש קומות ברחובות, והפסג' ברחוב הרצל 143 (מול רחוב בית הפועלים) שהיה הבנין הראשון בן ארבע קומות ברחובות.

בשנות השישים כיהן סבא משה כיו"ר ארגון הקבלנים ברחובות. כהוקרה על השגיו היה משה בקבוצה הראשונה של שלשה קבלני בנין שארגון הקבלנים הארצי העניק להם את התואר רב-קבלן. לאחר פרישתו מעבודת בנין בשנות השבעים עבד משה בעיריית רחובות כמפקח על פרויקטים של שיפוץ רחבי העיר.

כקבלן בנה סבא משה בתים פרטיים ברחובות וכשרכש ניסיון ניהל את הבניה של בתים גדולים יותר (לאותה תקופה); הוא הקים את הבית בן שלש קומות הראשון ברחובות (פינת דרך יבנה ורחוב הרצל, מול הכניסה למכון ויצמן) ואת הבית הראשון בן ארבע קומות (במרכז רחובות ברחוב הרצל מול הכניסה לרחוב בית הפועלים), וכמובן את הבית הפרטי שבו גרנו החל משנת 1950 ברחוב אייזנברג במגרש שגבל במשטרת רחובות בצידה האחורי. כחבר בארגון הקבלנים והבונים היה משה יו"ר סניף הארגון ברחובות בשנות השישים. הוא קיבל תעודת רב קבלן מארגון הבונים הארצי על מפעל חייו (ראה תמונות למטה). לאחר פטירתו החליטה עיריית רחובות לקרוא רחוב על שמו (ראה תמונה). כמו כן בשנת 2010 (?) הקימה עיריית רחובות אנדרטה ל"בני רחובות" וביניהם גם משה מלמוד.

עבודה אצל הבריטים (גשר, חאן-יוניס, כביש ברמלה)

כקבלן בנין ביצע משה עבודות עבור הצבא הבריטי בשנות המנדט. אחת העבודות הראשונות היתה הקמת גשרון על ואדי במחנה תל נוף. כשראה את התכניות ציין משה וסימן על התכנית

מקום שבו יוצר סדק בנשר אחרי השימוש בו. הקצין הבריטי האחראי על הפרויקט לא קיבל את ההערה והגשר נבנה לפי התכנית. לאחר סיום הבניה לקח הקצין את משה בגייפ שלו והם נסעו ועברו על הגשר; אז ירדו ובחנו את הגשר ומצאו סדק במקום שמשה סימן על התכנית.

פרויקט חאן יונס היה סלילת מסלול נחיתה למטוסים קלים ליד אל עריש (בדרום רצועת עזה). כשמשה נסע לשם פעם ראשונה הוא עצר אצל שיך סולימאן שהיה ראש השבט הבדואי במקום שהיום נמצאת העיירה רהט והזמין ממנו 100 פועלים שיגיעו תוך שבוע ליד אל עריש. ביום ראשון המיועד מצא שם משה שבט שלם כולל נשים וילדים ועדרים. באותו יום הגיעה למקום משאית שהביאה גנרטור לייצור חשמל. מאחר שבשנים ההן עוד לא היו משאיות עם מנופים היו צריכים לפרוק את הגנרטור בידיים. כשמשה החל לתכנן איך לעשות זאת ניגש אליו בדואי צעיר והציע שהוא ינהל את הפריקה ומשה הסכים. הבחור בחר מספר אנשים מסוימים, העמיד אותם סביב המשאית והראה לכל אחד איפה להחזיק; אח"כ לפקודתו הם הרימו את הגנרטור והניחו אותו חזרה שלש פעמים; לאחר זאת בפעם הרביעית הורידו את הגנרטור מהמשאית והניחו אותו במקומו המתוכנן. אותו בחור צעיר לאחר מכן הסתכל כיצד משה כותב והסתבר שלא ראה עדיין בחייו דבר כזה.

בשנת 1943 ניהל משה סלילת כביש עבור הצבא הבריטי ברמלה. לאחר הקמת המדינה בנה משה עבור הסוכנות היהודית מבנים ציבוריים במושבים באזור הדרום. באחד המושבים (ישרש ליד רמלה) שהיה מושב של קראים. יום שישי אחד הוא שכח ארגז כלים על שולי הדרך. ביום ראשון כשחזר לא מצא אותו והניח שהוא נגנב. כשחיפש את הארגז יצא אחד השכנים עם הארגז והסביר שהוא הסתיר אותו כדי שלא ייגנב, ומשה למד שהקראים הם אנשים ישרים ולא יגנבו. ואמנם במושבים שלהם לא נגנבו ממנו כלים אבל במושבים אחרים זה קרה לא מעט. אספקט אחר של הפרויקט הזה הוא שהסוכנות היהודית לא שילמה את כל חובותיה למשה על הפרויקט הזה ועד היום יש שטרות שלא כוסו.

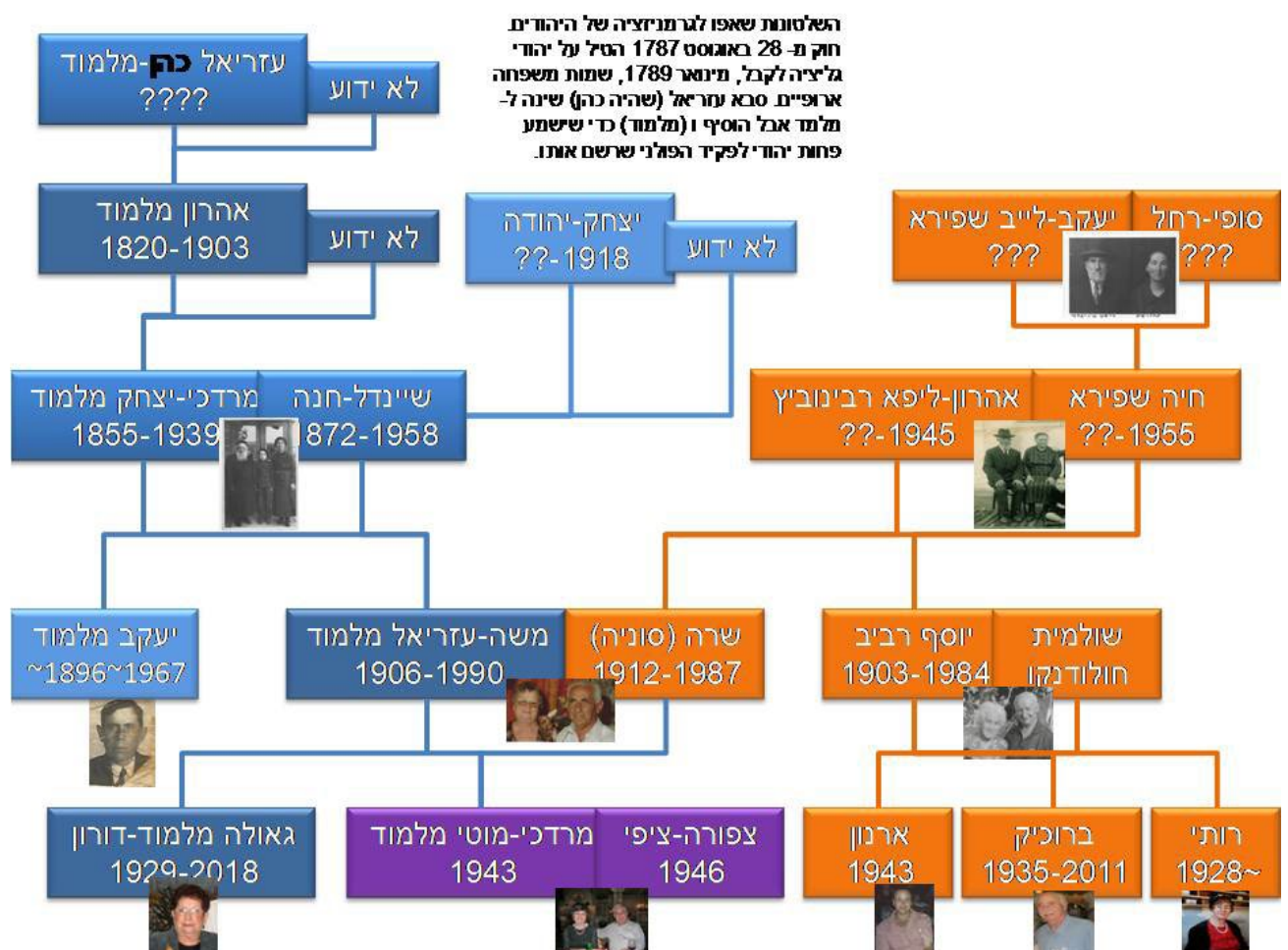
בין תקופות שבהן פעל כקבלן בנין וכאשר לא נמצאה עבודה בבנין ניהל משה פרויקטים אחרים. תקופה מסוימת הוא הפעיל ביי"ח לכפתורים. באותה תקופה לא היו עדיין כפתורי פלסטיק וכפתורים נעשו מקונכיות ים שקדחו מהן כפתורים.

המגדל הלבן

"המגדל הלבן", כפי שהוא נקרא, נבנה בשנת 1938 (תקופת המאורעות) ע"י משה מלמוד ואריה ווקשטיין שהיו אנשי בנין ברחובות לפי תכנון של המהנדס גליק על קרקע שהיתה אז שייכת למשפחת סאקר (דניאלי). המגדל נבנה כמגדל שמירה ב-1938 תחת חילופי אש תכופים וקשים עם פורעים מרמלה הקרובה. המגדל, המתנשא מעל פרדסי רחובות, בולט לעין ונראה ממרחק, בייחוד לבאים מכוון רמלה ונוסעים לצומת ביל"ו. מגדל זה הוא ייחודי ובארץ כולה אין עוד מגדל שומרים או עמדת שמירה הדומים לו.

19 משה מלמוד ליד המגדל הלבן

20 עץ משפחה - משפחת רבינוביץ-מלמד

עץ המשפחה לעיל כולל גם את הצד של משפחת רבינוביץ לשם הבהירות.
ליד סבא משה מופיע יעקב מלמד שהיה אח מבוגר ממנו. יעקב בצעירותו הצטרף למפלגה
הקומוניסטית ועבר למוסקבה שם היה פקיד במשרד ממשלתי. הוא ניתק את הקשר עם
המשפחה כולל הוריו. בשנת 1964 הוא יצר קשר במכתב עם סבא משה (מאיפה זכר את
הכתובת?!) והתכתב איתו תקופה קצרה (ראה פירוט בהמשך). מסיבה זו הוא היחיד מכל
האחים והאחיות של סבא משה שמוזכר כאן. את כל המשפחה אפשר לראות בעץ המשפחה
(<https://www.myheritage.co.il/site-family-tree-70013921/>)

שני אחים אחרים שלסבא משה (מאשתו הראשונה של סבא-רבא מרדכי) היגרו לארה"ב ב-
1905 וסבא משה לא הצליח ליצור איתם קשר. בני המשפחה האחרים נספו בשואה.

משפ' מלמוד-רבינוביץ

סבא מרדכי מלמוד נפטר ב-1943 בעיר
מגוריי-בנדרי, זמן קצר לפני כניסת
הגרמנים. סבתא שיינדל הגיעה לארץ
ישראל ב-1956 (ראה ספר לה'')

מרדכי ? שיינדל
מלמוד

יעקב הוא אח גדול של סבא משה
מאמא אחרת. הוא הפך לקומוניסט
מושב ועבד בממשל במסקבה.
לא קיים כל קשר עם המשפחה.
בשנת 1961 כתב לסבא משה ובין
היתר ביקש מלית ותפלין.

יעקב מלמוד

משה מלמוד

יעקב - ליב - שפירא סופי - רחל

סבא וסבתא רבינוביץ
עלו לארץ בשנת 1933
וגרו ברחובות לא רחוק
מסוניה ומשה

אחייק - ליפא וזיה שפירא
רבינוביץ

יוסף הוא האח הגדול של סבתא
סוניה. עלה לארץ לפניו בכמה
שנים. עבד בתנועה רחובות שנים
רבות ובעקבותיו הגיעו סבתא סוניה
וסבא משה לרחובות.

יוסף רבינוביץ

סוניה רבינוביץ

23 עץ משפחה בתמונות - משפחת רבינוביץ

22 יוסף וסוניה רבינוביץ ב-בנדרי

21 סבתא וסבא רבינוביץ

24 סוניה ומשה מלמוד

מוטי נולד - 1943

ביום הולדת שקלתי: 3.250 קילוגרם

שניים בחשקלי:	עד היום בכיתי:
ביום 9 לחודש: 3.470 ק"ג	ביום 28 לחודש: 3.250 ק"ג
ביום 10 לחודש: 3.880	ביום 29 לחודש: 3.880
ביום 11 לחודש: 4.440	ביום 30 לחודש: 4.440
ביום 12 לחודש: 4.880	ביום 31 לחודש: 4.880
ביום 13 לחודש: 5.160	ביום 1 לחודש: 5.160
ביום 14 לחודש: 5.380	ביום 2 לחודש: 5.380
ביום 15 לחודש: 5.540	ביום 3 לחודש: 5.540
ביום 16 לחודש: 5.920	ביום 4 לחודש: 5.920
ביום 17 לחודש: 6.120	ביום 5 לחודש: 6.120
ביום 18 לחודש: 7.160	ביום 6 לחודש: 7.160
ביום 19 לחודש: 8.240	ביום 7 לחודש: 8.240

25 הדף הראשון מהאלבום של מוטי, נערך ע"י האחות גאולה ע"י זריקות החיסון.

בשנים הראשונות גרנו בשכירות אצל משפחת פומרנץ; הם היו בעלי הבית במגרש של כארבעה דונם כאשר הם גרו בבנין בחזית המגרש ליד רחוב יעקב; בנין נוסף היה באחורי המגרש וגבל בשדה. היו לנו שני חדרים מתוך הבנין שחולק לשלושה חלקים. המטבח היה בפינה בחדר אחד ומקלחת היתה מבנה בחצר מעבר לעץ האקליפטוס הגדול שעמד במרכז המגרש. כשמשפחת מלמוד עברה לגור בדירה התקין סבא משה "ברנר" לחימום המים למקלחת שעבד על סולר והרעיש מאד. אבל היו מים חמים וגם שכנים מעבר לרחוב באו להנות ממקלחת

באפריל 1943 נולד בן למשפחת מלמוד ונקרא מרדכי ע"ש סבא מרדכי שנפטר ונקבר זמן קצר קודם לכן בבגדאד. מוטי (מרדכי) נולד בחול המועד פסח ב-י"ד בניסן (24 אפריל) בבית יולדות בת"א (לא היה בית יולדות ברחובות). מכיון שבאותה תקופה טלפון היה מכשיר נדיר סבא משה טלפן לטלפון היחיד בסביבת מגורינו ברחובות אצל משפחת דניאלי שגרה מעבר לרחוב מביתנו. מכיון שאמר "סוניה ילדה" והשיחה התנתקה נפוצה השמועה שלמשפחת מלמוד נולדה בת וההפתעה היתה גדולה כאשר כמה ימים אח"כ הגיע בן. הפועלים הערבים שסבא משה העסיק בפרויקט סלילת כביש ברמלה באותה תקופה כינו לכן את הבן "רמלאווי".

מעניין לציין שבאותו לילה בהפרש שעות קטן נולדה למשפחת דניאלי בת שנקראה הרצלה (הגיינגיית). מוטי והרצלה היו באותו גן ילדים ובי"ס עד סוף התיכון. בשנות הילדות סבל מוטי מכל מחלות הילדות שמאז הוכחדו

26 מוטי בו שלשה חודשים

חמה. יותר מאוחר בנה סבא משה בעצמו תוספת לדירה ששימשה כמטבח ומקלחת. בחלקו האחר של הבנין שגרנו בו גרה משפחת זילברבוים (שהיו סבא וסבתא של אמנון החבר שלי שגר מהצד השני של רחוב יעקב), והגברת זילברבוים היתה קוראת לי "שיינר" (יפפה). בנוסף היתה כחלק מהבנין דירת חדר שבה גר יעקב שהיה הבן הבכור של משפחת פומרנץ; הוא היה חצוצרן בתזמורת מכבי אש של רחובות והיתה לו חצוצרה גדולה ועגולה שחילד קטן יכולתי להתפרקד בתוכה. יעקב נהרג כאשר האוטובוס שהוביל את התזמורת לאילת עלה על מוקש בכביש הישן לאילת ליד המכתש הגדול.

1 חצוצרה (דוגמה)

כשהייתי קטן ועדיין משחק בתוך לול היתה אמא שלי מציבה את הלול בלצר ליד דלת הבית. הכניסה לחצר מרחוב יעקב היתה במרחק של כ-20 מטר; כשאחותי גאולה היתה באה הייתי רואה אותה כשנכנסה לחצר והייתי צועק בהתרגשות שאמא תשמע: "אמא אמא גי'ה באה; גי'ה גי'ה אמא איטבח!" (גי'ה=גאולה; איטבח=מטבח). אני לא בטוח שזה זכרון שלי או ממה שספרו לי בשנים אחרי זה. מילה אחרת שלא הצליחו לתקן לי היתה סמרטוט שאני בטאתי "מארקסטוט".

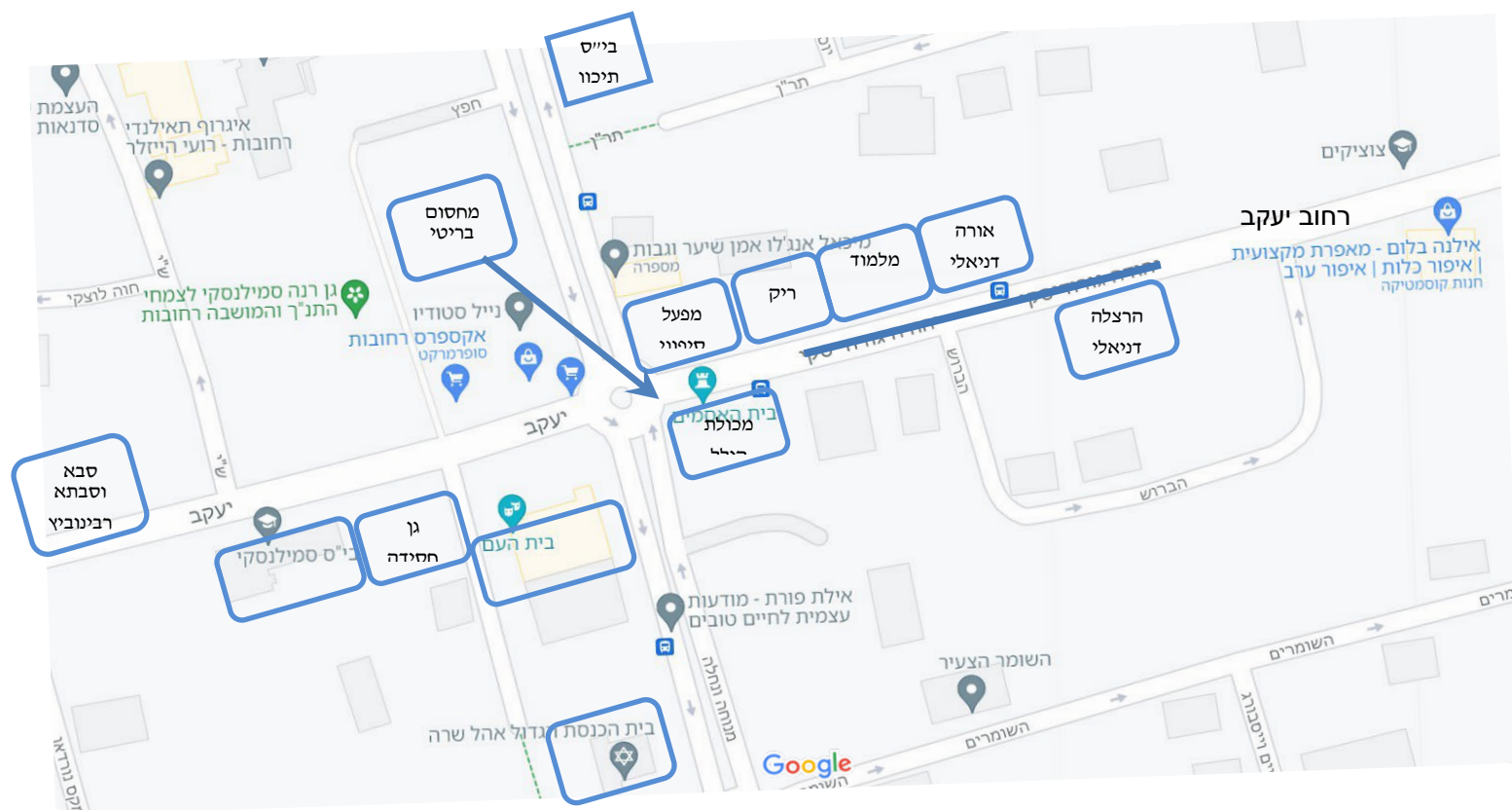
לקראת הפסח שבו ימלאו לי שלוש שנים סבא (אבא של סוניה) ואני היינו יושבים ליד סף הדלת לבית ומפצחים אגוזים. זה הזכרון האחרון והיחיד שיש לי מסבא שלי. סבא התכוון לקחת אותי למירון בל"ג בעומר ולספר אותי שם כמנהג הדתיים, מה שנקרא "חאלקה". ואכן עד אז לא סיפרו אותי והיו לי שערות בלונדיות ארוכות. סבא לא זכה ונפטר לפני הזמן ובסופו של דבר הסתפרתי לראשונה (ואח"כ במשך שנים רבות) אצל חביבי. בתקופה אחרי זה התייחסתי תמיד לזמן "שהייתי ילדה". עם משפחת חביבי היו לנו קשרים רבים; הספר חביבי היה מכין פחים של זיתים שהיינו קונים ממנו; בן אחיו, בני חביבי, היה נהג האוטובוס של אגד מרחובות לירושלים ורוב שנות לימודי באוניברסיטה נסעתי איתו בימי ראשון ושישי. לפני היציאה מהתחנה הוא היה תמיד בודק אם כל הסטודנטים הגיעו ולפעמים מחכה למי שאיחר. באחת הנסיעות עמדתי לידו ופתאום עקצה אותו דבורה בברך, זה קרה בקטע בין צומת נחשון לפני לקבוץ חולדה, וכדי לשלוף את העוקץ הוא עזב את ההגה וביקש שאני אחזיק בו וכך למשך זמן קצר נהגתי באוטובוס בעמידה. אשתו של בני היתה גם היא ספרית וסבתא סוניה וגאולה היו מסתפרות אצלה.

בילדותי נהגתי לשחק בחצר תחת עץ האקליפטוס הענק שגדל שם. יום אחד כשהייתי כבן שלוש שנים תוך משחק נעקצתי ע"י עקרב שחור באחת מאצבעות היד, הכאב היה גדול ומצעקותי יצאה אימי, סבתא סוניה, לראות מה קרה; היא ראתה את העקרב והבינה, ומיד לקחה אותי על הידיים ויצאה בריצה לרופאת הילדים שגרה ברחוב טלר על הגבעה. עד שהגיעה לשם היתה היד שנעקצה נפוחה לכל ארכה. הרופאה טיפלה ביד והנפחות ירדה לאחר כמה שעות.

לפני מלחמת העצמאות, בשנות המנדט הבריטי, הצבא הבריטי נהג להעמיד מחסומים בצמתים שונים לסירוגין. תקופה מסוימת היה ממוקם מחסום בצומת של רחוב יעקב ורחוב מנוחה ונחלה, ובדרך כלל מאווש ע"י חיילים אוסטרליים. זה היה במרחק קטן מביתנו (ליד המפעל למילוי סיפונים והמכולת של הלל). סבא וסבתא רבינוביץ גרו בהמשך רחוב יעקב והיה צריך לעבור את המחסום כדי להגיע לביתם מביתנו. אני הייתי כבן ארבע וחצי ואמא שלי (סבתא סוניה) היתה שולחת אותי ביום שישי עם סיר אוכל לסבא וסבתא. כשהייתי מגיע למחסום היה החייל מפנה את מבטו לכביש ועם היד מאחורי גבו היה מסמן לי לעבור (ולא עוצר לבדיקה כפי שעשו לכל אחד).

ליד הצומת הזאת היתה גם המכולת של הלל. אמא היתה שולחת אותי לקנות מעט דברים. להילל היה פנקס שבו היה רושם מה קניתי וההורים היו משלמים מפעם לפעם. היו כמה מדרגות בכניסה למכולת וכששאלו אם עמדתי בתור הייתי משיב שישבתי בתור (על המדרגות).

ביה"ס שבו למדתי נקרא בשעתו ביה"ס עממי ובשנים מאוחרות יותר שונה שמו לסמילנסקי ע"ש הסופר שגר לא רחוק מביה"ס ברחוב יעקב. בשעתו היינו הולכים, כל הכיתה עם המורה, לביקור בחצרו והיינו יושבים תחת עץ האקליפטוס הגדול בחצר ומקשיבים לסיפוריו על השנים הראשונות ברחובות.

מלחמת העצמאות

בשנת 1948 הייתי כבן 5 ואז עזבו הבריטים את הארץ ופרצה מלחמת העצמאות (השחרור). גם ברוך וגם סבא משה גויסו לצה"ל שהוקם מיד על בסיס "ההגנה". סבא משה בגלל גילו לא היה בכוחות הלוחמים אלא ביחידת שרות שנעה אחרי הכוחות הלוחמים. לאחר פעולות בכפרים ערביים נטושים, כשהיה בא לחופשה שלחה אותו סבתא סוניה להתפשט תחת עץ האקליפטוס מכיוון שבגדיו היו מלאים בפרעושים.

עם תחילת המלחמה התחילו המצרים לשלוח מטוסים להפגזת מכון ויצמן שנקרא אז מכון זיו, שטסו באופן חופשי מכיון של ישראל הצעירה לא היו עדין מטוסים או נשק נגד מטוסים. מטוס מצרי היה טס לאורך רחוב הרצל מדרום לצפון תוך נסיון לפגוע במתקני המכון (אבל גרמו לנזקים קטנים בלבד). גאולה אחותי עבדה אז במשרד של בנק שהיה ברחוב הרצל, ולכן אחרי כל טיסת הפצצה כזאת היתה סבתא סוניה המודאגת לוקחת אותי (הייתי בן חמש, שלא אשאר לבד) ורצה עד הבנק לראות שגאולה בסדר. בדרך היינו עוברים ליד בנין עיריית רחובות שהיה אז ברחוב יעקב; לידו היה עץ אקליפטוס גדול באמצע המדרכה; גם הבנין וגם העץ נפגעו באחת ההפגזות של המטוסים המצריים. העץ עמד שם כזכרון שנים רבות עד שכרתו אותו.

באותה תקופה לא היו מקלטים וכשהיתה אזעקה לא לכל האנשים היה היכן להתחבא. למשפחת דניאלי, שגרנו בשכונות, היה מרתף גדול והוא שימש כמקלט לשכנים. הבת שלהם, אורה, היתה בת דודה של הרצלה וגדולה מאיתנו בשנה. אחת השכנות שגרה מעבר לכביש והיו לה שבעה ילדים התנחלה במקלט. לעיתים קרובות, בעיקר בלילות, באו מטוסי הפצצה בהפרש זמנים קצר ולכן נהגו השכנים שאחרי אזעקת ההרגעה נשארו לשבת תחת עץ האקליפטוס בציפייה לאזעקה נוספת, וכמובן שהוגש תה לכולם עם בייסקוויטים.

באותה תקופה היו לנו קשרים עם ידידים של סבא משה וסבתא סוניה מאז פעילותם בתנועת החלוץ שהיינו מבקרים זה את זה. ביקור כזה בשעתו היה בדרך כלל לסוף שבוע. היינו נוסעים באוטובוס, מבלי לקבוע בטלפון, שלא היה. היו פעמים שבזמן הנסיעה הגיעו

מטוסים מצריים ונשמעה אזעקה ביישוב השכן ואז הנהג היה עוצר וכל הנוסעים היו יורדים ומסתתרים בתעלה ליד הכביש.

באחד הקרבות שברוך גיסי השתתף בהם פגע כדור שירו הערבים בכובע הפלדה שלו; הכדור נכנס מצד אחד ויצא מצד שני מבלי לפגוע בראשו של ברוך. כשהוא התישב נדהם הופיע אחיו יוסי שהשתתף באותו קרב. במשך שנים רבות הם השתתפו במפגשים שנתיים של אנשי הגדוד שלחם שם על אותה גבעה. כובע הפלדה היה שנים רבות לתצוגה אצל ההורים של ברוך ונעלם.

גאולה מתחתנת

אחותי גאולה (1929-2018) נולדה בראש השנה. היא היתה כבת 13 כשאני נולדתי; מעט שנים אח"כ (~1945) נהיה ברוך דוידוביץ' חבר שלה, ולכן אני זוכר את ברוך כאילו היה בן משפחה מאז ומתמיד. משפחת דוידוביץ' גרה בבית שעמד בראש הגבעה ברחוב יעקב (מול החצר של הסופר משה סמילנסקי); היינו מבקרים אצלם לעיתים ושיחקתי שם עם ילדי משפחת דוידוביץ' – בני אחים ואחיות של ברוך.

לאחר מלחמת העצמאות החליטו גאולה וברוך להתחתן. בחתונה, אני, שהייתי כבן שבע, הסתובבתי עם דמעות בעינים; כשאלו אותי למה אני בוכה שאלתי "עם מי אני אתחתן אם גאולה מתחתנת כבר".

באותו זמן כבר פינה הצבא הבריטי את המגרש ברחוב איזנברג וסבא משה בנה בית לגאולה וברוך. לאחר החתונה הם שינו את שם משפחתם ונקראו דורון כמו עוד בני משפחת דוידוביץ'.

27 גאולה וברוך בחתונתם (מאחור שרה, בת אחות של ברוך) ולידם מוטי בוכה "עם מי אני אתחתן??"

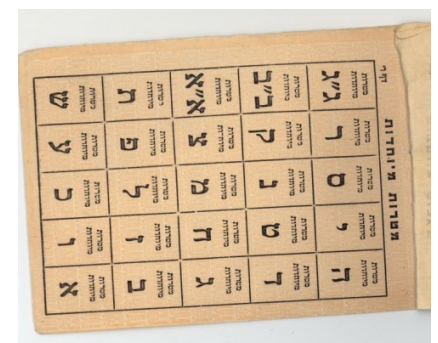
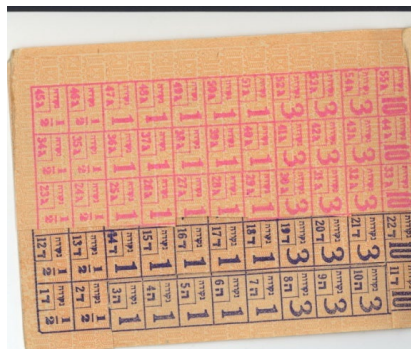
בהקשר לחתונה צריך לספר את סיפורו של יצחק פרנק. הוא היה עולה חדש מהונגריה בודד ללא קרובים או משפחה, במקצועו היה קונדיטור. משפחת מלמוד אימצה אותו ב 1949 וסבא משה מצא עבורו עבודה במאפיה ברחובות ושם הסתבר שהוא איש מקצוע מעולה. כאשר החליטו גאולה וברוך להתחתן הזמינו אותו שיכין את העוגות לחתונה והאורחים ליקקו את השפתיים. במשך הזמן הוא הכיר את נעמי שגם היתה עולה חדשה בודדת והם התחתנו כאשר משפחת מלמוד היתה משפחתם בחתונה. כעשרים שנים אח"כ הכין יצחק את העוגות לחתונה שלי עם ציפי. הוא כבר היה אז בעל קונדיטוריה בעיר מגדל שכינס היא שכונה באשקלון. הקונדיטוריה של יצחק היתה ידועה בדרום והוא מכר גם לחנויות ומסעדות בבאר שבע. בשנים הראשונות גרו יצחק ונעמי עם ילדיהם בבנין הישן שבו הקים את הקונדיטוריה. כשהתבסס קנה מגרש ובנה בית פרטי באשקלון. בתקופת מלחמת יום

כיפור שרתתי במילואים כששה חדשים ובכל הזדמנות בדרך לסיני עצרתי אצל יצחק ונעמי וקבלתי חבילת עוגות בשביל החברה.

במשך שנים רבות (עשרות?) ערכה גאולה כל שנה מסיבת חג בסביבת יום ההולדת שלה. והמתכון העיקרי היה "קרעפלאך" שהיא הכינה. היתה קבוצת חברים קבועה שהוזמנה, בעיקר מידידיהם משנות צעירותם של גאולה וברוך, מהשרות בצבא במלחמת השחרור וגם ידידים משנים מאוחרות יותר בעיקר ממקום העבודה של גאולה בביה"ח קפלן. בשנים האחרונות (שנות השמונים) בלטה הזדקנותם; חלקם באו עם מטפל וכמה נפטרו ובסוף שנות השמונים נקטעה המסורת של ה"קרעפלאך".

עוברים דירה (צנע, דב יוסף)

לאחר החתונה של גאולה (אחותי) וברוך בנה להם סבא משה בית על המגרש ברחוב איזנברג (מאחורי המשטרה) ולאחר מכן השלים כבית דו משפחתי ועברנו לגור ביחד. כשנה לאחר הכרזת המדינה, בשנת 1949, היה המצב הכלכלי בארץ קשה. באותן השנים הוטל משטר ה"צנע" ע"י שר הכלכלה דב יוסף. משמעותו היתה שכל המזון סופק במשורה לפי גודל המשפחה ולפי אפשרות הרכישה בחו"ל. אפשר היה לקנות אוכל תמורת ה"נקודות"

28 דפים מפנקס "נקודות" מתקופת הצנע

כפי שנקראו התלויים בפנקסי המזון שחולקו לכל האזרחים (ראה תמונה, וראה <https://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=10843>). הזרמת כספי השילומים מגרמניה, שהחלה בשנת 1952, שיפרה את המצב הכלכלי ומשטר הצנע הופסק.

סבתא "ממה"

יפה (שיינדל) מלמוד, או בכינויה מאמץ (אמא באידיש) היתה האמא של סבא משה וכינויה זה התקבל על כולם עם השתקעותה בביתנו ברחובות.

היא הגיעה לישראל בשנת 1956 כשהיא בת 81 מאודסה שברוסיה הקומוניסטית במסלול פלאי כלשהו לאחר שלא היתה בקשר עם בנה בארץ מלפני מלחמת העולם השנייה. היא היתה אשתו (השנייה) של סבא-רבא מרדכי מלמוד שנפטר בשנת 1939 ונקבר בעירם בנדרי לפני שהצבא הגרמני התקרב למקום. היא עברה לאודסה שם חיתה בתה. עם התקרבות אזור הקרבות לאודסה פינה השלטון הרוסי מליונים לכוון מזרח. מאמץ עם בת ונכדה פונו גם הן בפעולת האבקואציה הזאת (ראה צילום מסמך המתעד זאת) הן הגיעו עד טשקנט שבאוזבקיסטן ומשם נשלחו לחווה חקלאית ליד העיר אנדיג'אן המרוחקת כשש שעות נסיעה (בתחבורה של ימינו) מטשקנט ושם בילו את כל תקופת המלחמה בתנאים יחסית טובים לעומת מחנות הפליטים הצפופים בטשקנט.

עם התקרבות אזור הקרבות לאודסה פינה השלטון הרוסי מליונים לכוון מזרח. מאמץ עם בת ונכדה פונו גם הן בפעולת האבקואציה הזאת (ראה צילום מסמך המתעד זאת) הן הגיעו עד טשקנט שבאוזבקיסטן ומשם נשלחו לחווה חקלאית ליד העיר אנדיג'אן המרוחקת כשש שעות נסיעה (בתחבורה של ימינו) מטשקנט ושם בילו את כל תקופת המלחמה בתנאים יחסית טובים לעומת מחנות הפליטים הצפופים בטשקנט.

בתום המלחמה רצו לחזור לאודסה והחלו מסע של ימים רבים ברכבות בדוחק של פליטי מלחמה במחסור ומחלות. את שתי המלוות שלה קברה מאמץ בדרך לפני שהגיעה לאודסה.

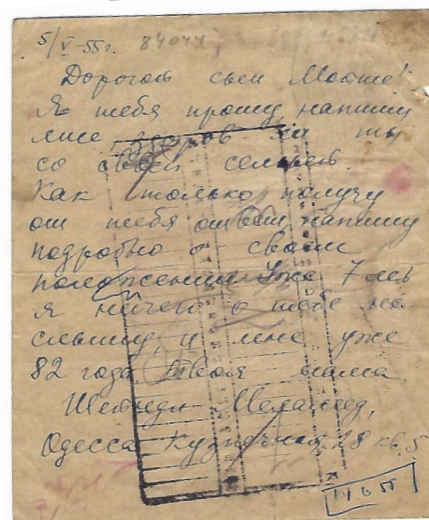
באודסה חייתה כפנסיונרית לפי הגדרת המשטר הקומוניסטי. היא חיה בחדר בדירה אחת עם משפחה זרה והוצאותיה הרשמיות היו גדולות מהפנסיה הדלה שקבלה. בכדי להרוויח למחייתה עשתה שרותים שונים לאנשים שהעיקרי בהם היה לתפוס מקום בתור למצרכים החל מהערב שלפני המכירה הצפויה. לא היו לה כל קרובי משפחה פרט לנכדה שגרה בהרי אורל. הנכדה שמצבה הכלכלי היה כנראה טוב יותר היתה שולחת לה שקיות סוכר עטופותבשתי שכבות של בד לבן. את הסוכר מכרה בשוק שחור ואת הבד אספה לשם הכנת תכריכים לעצמה שאותם הביאה איתה לישראל מאוחר יותר. בשנים 1943 עד 1955 לא היה

Фамилия <i>Мендуг</i>		Имя <i>Мендуг</i>	
Отчество <i>Мурзובה</i>		Отношение к главе семьи <i>мать</i>	
Пол <i>Ж</i>	Год рождения <i>1872</i>	Место рождения	
Специальность и стаж		Национальность <i>евр</i>	
Место жительства область (рай) до эвакуации. <i>Одесса</i>		Где работал до эвакуации	
город, село		№ <i>28</i> стр. <i>10</i>	
Кем работал (должность) <i>21403</i>		№ списки <i>457</i>	
Где поселен (адрес) <i>Индишанский</i>		Где работает в настоящее время	
<i>из Бакинского Р. С. С. Р.</i>		Учрежд. <i>12-4002</i>	
<i>Камышский</i>		Должн.	

29 תעודת ההגירה לטשקנט של ה"ממה" ושתי מלוותיה.

לה כל קשר עם סבא משה שעלה לישראל ב1928.

מאמע גדלה בילדותה אצל אמא חורגת שהתיחסה אליה כפי שהדעה הקדומה על אמהות חורגות אומרת. היא לא למדה קרוא וכתוב בילדותה אבל מאוחר יותר לימדה עצמה לקרוא, בעיקר בעברית בספרי התפילה. כשהגיעה לביתנו ברחובות קראה

31 הגלויה ששלחה "ממה" לסבא משה בשנת 1955 מעניין שהתאריך הוא 5.5.55

והתפללה תמיד מתוך ה"צאנה וראינה" שהם ספרי תפילה ומסורת לנשים.

בשנת 1955 פגשה במישהו שגם הוא היה במוצאו מהעיר בנדרי שבה חיו לפני המלחמה. הוא היה עו"ד והתנדב לעזור לה. קודם כל הוא כתב עבורה גלויה שנשלחה למשה בישראל. התוכן היה קצר והסביר שהיא מחפשת קשר איתו. החלק המעניין היה צד הכתובת; בזמן המלחמה אבדו לה מסמכים וניירות ולא היתה לה הכתובת של סבא משה בישראל. מאמע השתמשה בזכרונה, ולפיו משה מלמוד גר ברחובות ברחוב יעקב 49 (מה שהיה נכון); אבל מה שקרה הוא שכמו יהודיה זקנה שבעת צרות לכל מילה שלה כמעט היא הקדימה 'אוי'; הכותב לא הבדיל בין אותם או"י לבין המילים האחרות ולכן הכתובת על הגלויה נראתה כך (ראה תמונה). באופן מילולי בעברית:

ישראל	ישראל
אוי-חויבס	רחובות
אוי-חויב יעקב	רחוב יעקב
מלמוד מוישה	מלמוד משה

(הני הנוסף ביעקב הוא דרך הביטוי האידישאית של השם; ה"ס" בסוף חויבס הוא המבטא האשכנזי של ת לא דגושה). הגלויה הגיעה לישראל, והופנתה למדור לחיפוש קרובים של הסוכנות היהודית שפעלה באותן שנים לאיתור קרובים שנותרו קשריהם בזמן מלחמת העולם. אבל פרט לשם, מלמוד משה, הם לא יכלו לזהות את הכתובת. הגלויה נשלחה במעטפה עם טופס מצורף לכל משה מלמוד שהיה אז במרשם האוכלוסין עם בקשה להחזיר אותה אם אינה שלו. הגלויה הגיעה אלינו לאחר שחזרה משבע כתובות קודמות וגרמה להתרגשות גדולה כמובן.

סבא משה החל להתכתב עם אימו שהמשיכה להעזר באותו עו"ד. היא הביעה את רצונה להצטרף אלינו בישראל והוא החל בבירור האפשרויות. ראשית הוגשה בקשה לאיחוד משפחות באמצעות השגרירות הרוסית בת"א. מעט מאד אנשים קבלו באותה תקופה את הרשות להגר מברית המועצות. התהליך לקח שנה שלמה כמעט ואושרה למאמע יציאתה לישראל. היא כתבה שלפי האישור שבידה היא צריכה לנסוע ברכבת למוסקבה ומשם

ברכבת לעירה צ'ופ שעל גבול אוסטריה ולהגיע לוינה ומשם תוכל לטוס לישראל. היא כתבה שספק רב אם תצליח לעמוד במסע הארוך אך היא רוצה לעשות זאת. הבעיה היא שאין לה מספיק כסף למימון הנסיעה; כמו כן הרשו לה לקחת מלווה, אשה צעירה ממנה, עד לצ'ופ והיא צריכה לממן גם את נסיעתה. ואז, כשסבא משה רצה לברר אם וכיצד אפשר לשלוח לה כסף, נותק הקשר מכיון שבריה"מ נתקה את קשריה עם ישראל ושגרירותה בת"א נסגרה. שגרירות שבדיה היתה אמונה על הפעילות הקונסולרית עבור בריה"מ אך לא היה ברור אם הם יכולים לטפל במקרה כזה. המצב היה מייאש ולא ברור היה איך מתקדמים.

ואז באופן מפתיע התקבל מברק בביתנו שנשלח מסיפון אניה (מיכלית נפט) שחנתה באיסטנבול ועליו חתום רב החובל; המברק היה קצר ואמר: אמך על האניה. תגיע לתל אביב בתאריך ... (תוך מספר ימים מועט). ההפתעה היתה גדולה; חברת אל-ים שהיתה בעלת הספינה הסבירה שזאת מיכלית נפט שהיתה באודיסה לטעון נפט במסגרת הסכם עם בריה"מ, אולם עם ניתוק הקשרים הדיפלומטיים עם ישראל בוטלה אספקת הנפט מרוסיה ומיכלית זו נאלצה לחזור ריקה. מסתבר שאותו עו"ד שמע על כך, ובמעט הכסף שהיה למאמע שיחד את צוות הנמל והגיע אל רב החובל של המיכלית וסיפר לו את הסיפור. רב החובל, מסתבר, היה גם הוא במקור ממשפחה מבסרביה ומיד הסכים לקחת את מאמע כנוסעת. בכדי למנוע סיבוכים לא דיווח על כך לחברה בישראל מחשש שהסובייטים יקראו את המברק שישלח וכן מחשש שבמשרדי החברה ייצמדו לטענה שזו אינה אוניית נוסעים. מאמע עברה את שלטונות ההגירה והצהירה שהיא מוותרת על אזרחותה וכמו כן נלקח ממנה מעט הכסף שעדיין היה לה. רב החובל שיכן אותה בחדר שכן לשלו וליתר בטחון שלח מברק רק כשהגיעו לאיסטנבול. ביום שישי הוא הרשה למאמע להדליק נרות שבת (על מיכלית נפט!!) והעמיד מלח איטלקי לשמור עליהם; את הנרות היא כיבתה אחרי רבע שעה והביאה איתה לשימוש בשבת הבאה.

ביום שהגיעה הספינה לתל אביב נסעתי עם אבא ואמא לנמל ת"א להפגש עם סבתי. חברת אל-ים סרבה לקבל תשלום כלשהו עבור הנסיעה שלה. המיכלית חנתה בלב ים; הארוע היה מיוחד ורב החובל מנהל הנמל הסיע אותנו בסירה אל האניה. הפגישה על הסיפון היתה

מאד מרגשת; כאשר הדבר הראשון שמאמץ אמרה היה: מוֹיֶשֶׁה אוֹסֵט אֶלֶט גְּעוּלָּהָ (משה, נהיית זקן).

מאמץ הגיעה עם מזוודה אחת עלובה ביותר. הפריט העקרי בתוכה היו התכריכים שלה. היו לה כמה קופסאות לתרופות עשויות מנייר מחברת משומש (כתוב) ולא הרבה יותר.

מאמץ השתכנה בחדרי ואני עברתי לחדר אחר בבית. אני הייתי זמן קצר אחרי בר מצווה והיא היתה מאושרת לראות אותי מניח תפילין, במיוחד שהיו אלה תפילין שעברו בירושה במשפחה מסבא רבא של אבי שעשה אותם בעצמו. ברחובות יכלה סוף סוף ללכת לבית הכנסת שהיה במרחק קצר מביתנו, לאחר שבמשך 17 שנים לא היתה קרובה לבית כנסת ומכיוון שבאודיסה היה ביי"כ אחד מחוץ לעיר שנדרשה נסיעה ארוכה בתחבורה צבורית להגיע אליו, ולכן היתה נוסעת לשם רק לחגים החשובים ונשארת שם 24 שעות עד צאת החג.

היא ספגה בהנאה את האפשרות ללכת בעיר, לביקור רופא ועוד, ולפגוש אנשים ולדבר איתם בחופשיות, דבר שבאודיסה נמנעו מלעשות בשנים ההן. בניגוד למעט העולים שהגיעו אז מבריה"מ היא לא חששה לספר על החיים תחת השלטון הסובייטי. ידידי משפחה היו באים לשבת איתה ולשמוע סיפורים ותאורים על החיים באודיסה. אחד המבקרים הקבועים היה מפקד תחנת המשטרה ברחובות (גרנו מעבר לגדר של המשטרה) שטיינברג שאת סיפורו נספר לחוד.

מאמץ שהיתה אישה מאמינה אמרה שלדעתה המשיח כבר הגיע; לפי המתואר ב"צאנה וראינה" כשיגיע המשיח יגיעו יהודים מכל העולם על גשר של נייר וקול התפילה מירושלים יישמע בכל העולם; והנה היא אומרת היא שומעת (ברדיו) את התפילה מבית הכנסת בירושלים והיא אכן הגיעה על גשר של נייר.

מאמץ חיה איתנו שלוש שנים, נפטרה בגיל 84 ונקברה בבית העלמין ברחובות.

גן/ ביי"ס/ צופים

מגיל שלוש הלכתי לגן חסידה (הגננות היו חסידה ושושנה) שהיה ברחוב יעקב ליד ביה"ס. התקשרנו מאד לגן, וכשגדלנו והלכנו לביה"ס נהגנו לבקר בגן כל יום בסוף הלימודים.

בשנת 1949 התחלתי ללמוד בבית הספר היסודי שהיה לא רחוק מביתנו ברחוב יעקב. הייתי תלמיד טוב וספורטאי גרוע אבל הייתי פעיל בוועד הכיתה. מכיוון שהבית שלנו היה קרוב לביה"ס והיתה חצר גדולה, בהרבה מקרים שהיתה שעה חופשית היינו באים לחצרנו לשחק תחת עץ האקליפטוס הגדול.

תנועת הצופים פתחה "שבט" (סניף) ברחובות וכשהגעתי לכיתה ו' הוקם "גדוד" לגילנו. גם בתנועת הצופים הייתי פעיל חברתית ובשנות התיכון הייתי מדריך פעיל. כמו כן הייתי פעיל גם בהקמת הגרעין שלנו (עם שבט רמת גן) שהיה מיועד להצטרף לקיבוץ תל קציר במזרח הכנרת. בשנות התיכון בילינו ועבדנו בתל קציר בתקופות החופשות מביה"ס. עסקתי הרבה בניהול הגרעין בהרגשה שאני מצטרף עם הגרעין לנח"ל ולתל קציר; כפי שלמדתי מאוחר יותר הם היו משוכנעים שאחרי התיכון אלך לאוניברסיטה בעדיפות על הגרעין. מסתבר שהם צדקו. אבי לחץ עלי להצטרף לעתודה האקדמאית וללכת ללמוד בטכניון; מאוחר יותר הבנתי שבזה הוא רצה לקיים את חלומי כשעלה לארץ. אבל אני התעקשתי ללמוד פיזיקה באוניברסיטה העברית וגם התקבלתי לעתודה האקדמית וללימודי הפיזיקה. גם בתקופת לימודי באוניברסיטה שמרתי על קשר עם שבט הצופים ברחובות ותקופה מסוימת כשלא היה מדריך שליח עשיתי את עבודת ריכוז והפעלת השבט.

בחופשות קיץ מהתיכון עבדתי בעבודות שונות בבנין אצל אבא (סבא משה) שהיה קבלן בנין. במקום תשלום רכשתי דברים שונים כמו למשל אופניים בקיץ הראשון שעבדתי. אחרי חמישית (כיתה ט') עבדתי בבנין בן שלש קומות שאבא בנה ברחוב גורדון לא רחוק מביתנו. במקרה זה עבדתי בברזלנות (באותן שנים הכינו את שלד מוטות הברזל לבנין) (שעליו יוצקים את הבטון) באתר הבנין, וכמובן שגם מצאתי את הזמן לצאת למחנה עבודה של הצופים. בקיץ שבסוף השישית (כיתה י') עבדתי בבנין שאבא בנה ברחוב איזנברג בהנחת המדרגות בבנין; העוזר שלי לעבודה הזאת היה בן-ציון (בנצי) צנעני שבאותו זמן למד משפטים בירושלים והיה אח"כ עו"ד שעבדנו איתו. לבנצי היה אופנוע וכל יום לאחר שעבד כל שעות לני הצהריים היה עולה על האופנוע ונוסע לירושלים ללימודים. בתמורה לשכר

העבודה בשנה זו קניתי את המצלמה הראשונה שלי מעולה חדש מרוסיה - מצלמה "קייב" שאיתה התחלתי את הצילום כחובב.

כשהייתי בכיתה י"ב ("שמינית") נתפס הפושע הנאצי אייכמן והובא לארץ. הוא הועמד למשפט בירושלים על פשעיו בתקופת מלחמת העולם השנייה כאשר כקצין גרמני הוא פקד על משלוח יהודים למחנות ההשמדה. המשפט היה ארוע חשוב מאוד בארץ ושודר ברדיו. מורים בביה"ס הביאו רדיו טרנזיסטור לכיתות והיינו מקשיבים למהלך המשפט.

קצין המשטרה קפלן, ממשטרת רחובות, שהיה ידיד משפחה (והבת שלו למדה איתי בביה"ס) היה אחראי על השמירה באולם בית המשפט שבו התקיים משפט אייכמן. הוא אירגן לנו כרטיסי כניסה כקהל ליום אחד במשפט. נסעתי עם הוריי באותו יום. אני לא זוכר מי העיד באותו יום, אבל זה היה מעמד מרשים לראות מקרוב ובחיים את בית המשפט, שלפני זה שמענו רק ברדיו מכיוון שעדיין לא היתה טלביזיה אז.

מבצע סיני

2 מבט אווירי על הכביש העובר דרך מעבר המתלה עם כלי רכב מצריים שנפגעו מתקיפת חיל האוויר הישראלי.

במבצע סיני (1956) כבשה ישראל את חצי האי סיני בפעם הראשונה. אני הייתי עדיין תלמיד בבי"ס. ברוך (גיס) השתתף במלחמה וחזר בשלום. אחרי המלחמה אנשי היחידה הצבאית שלו אירגנו טיול לסיני לראות את תוצאות הקרבות וברוך צירף אותי לטיול. המחזה המרשים ביותר היתה שיירת הרכבים המצריים שנפגעו וננטשו במעבר המיתלה (תמונה משמאל).

בשנים מאוחרות יותר, כאיש מילואים במלחמת יום כיפור (1973, ראה להלן) "ביליתי" כמה חודשים בשרות מילואים בגדוד שריון שישב במיתלה. לאחר שהתחלתי לעבוד בקמ"ג הצטרף לקבוצת המחקר הפיזיקאי איתן גורביץ ומסתבר שהוא היה ביחידת הצנחנים שצנחו במיתלה בתחילת מבצע סיני (פעולה שעד היום יש לגביה פקפוקים).

עתודה אקדמאית/שרות צבאי

זמן קצר אחרי סיום בחינות הבגרות גויסתי לצהל כעתודאי ונשלחתי לטירונות של עתודאים בבה"ד 4 שהתקיים בזמן החופשה האקדמית. זמן קצר אחרי הטירונות החלו הלימודים באוניברסיטה. היינו קבוצה של עתודאים צעירים יותר מיתר הסטודנטים בחוג לפיזיקה-מתמטיקה ולמדנו ביחד רוב הזמן. בחופשי החגים גויסנו למספר ימים לפעילות צבאית כמו ניווטים למשל. בחופשה אחרי שנה א' השתתפנו בקורס מכי"ס בשבטה.

אחרי שנה ב' הייתי אמור להשתתף בקורס קצינים בבה"ד 1 שהיה אז ליד פתח תקווה. אני בקשתי דחיה של קורס הקצינים לשנה (והשתתפתי בקורס לעתודאים בשנה שאחרי) ונרשמתי לקורס תיכנות (שפות Fortran ו-Assembler) במכון ויצמן שהיה הקורס הראשון מסוגו בארץ. במבחן בסיום הקורס הייתי בין החמישה הראשונים וחמישתנו התקבלנו לעבודה כסטודנט קיץ בתשלום במחלקה למתמטיקה במכון ויצמן. רוב העבודה שלנו היתה התקנת רוטינות סטנדרטיות למחשב CDC החדש של המכון (למשל רוטינה של מכפלת מטריצות).

העתודה האקדמית היתה אז משהו די חדש ולא היו בצה"ל נוהלים לגבי שירות העתודאים אחרי סיום הלימודים ולא היתה עדיין החובה לחתום שנות קבע תמורת שנות הלימודים. אחרי קורס הקצינים בקיץ 1962 נשלחנו, קבוצת עתודאים, למפקדת גייסות שריון בקסטינה. מפקד הגיס היה אז האלוף טל שרצה להעלות את רמת הקצינים בגייסות שריון. אבל במפקדת הגיס לא ידעו בדיוק מה לעשות איתנו ולכן התייצבנו כל יום ולמעשה לא עשינו כלום. לקח כמה שבועות עד שהוחלט איפה נוצב. אני נשלחתי לשרת כקצין תחזוקה

בגדוד שריון 82 בחטיבה 7 שהיה אז גדוד קרבי פעיל. לפני הגיעי לגדוד התיצבתי כנדרש במפקדת החטיבה וכקצין נקראתי לראיון אצל מפקד החטיבה שהיה אז רחובותי שבצעירותו עבד אצל אבא שלי בבנין והיה ידיד של אחותי וגיס. הוא שמע שאני אקדמאי והחליט שאין זה הגיוני להציב אותי כקצין תחזוקה. הוא התקשר למפקד פלוגת הסיור של החטיבה (שגם הוא היה רחובותי) ותיאם איתו שאמלא תפקיד שהתפנה ביחידתו כקצין מודיעין. בהמתנה לקורס קציני מודיעין שרתתי כשבוע בפלוגת הסיור ואז הגיע מברק מלשכת מפקד גיסות שריון שהורה להחזיר אותי לתפקיד המיועד לי ואכן שירתתי בגדוד 82 כקצין תחזוקה; בתקופה האחרונה לשירותי עבר גדוד 82 לשבת במאהל בין רביבים וצאלים ליד שטח אימונים לטנקים. במרץ 1967 השתחררתי מהצבא. עד היום האחרון של שירותי הייתי בגדוד; ביום ששחררתי מהגדוד נסעתי צפונה והייתי צריך להכנס לראיון אחרון עם המח"ט שהיה אז גורודיש (הידוע). בראיון ישב גם קצין השלישות של החטיבה. היתה שיחה קצרה ובסופה שאל המח"ט אם יש לי משהו להוסיף. עלה בדעתי שזאת ההזדמנות הנכונה ואמרתי שלא יצאתי לחופשות "רגילות" בגלל התעסוקה האינטנסיבית בגדוד; גורודיש הצביע על קצין השלישות שבדק בתיק ואישר, ואמר לו "חודשיים קבע". השליש התפתל והסביר שיזרקו אותו מהשלישות הראשית על בקשה כזאת, אז גורודיש אמר "אז אני אבוא אליהם!". השתחררתי ואכן אחרי זמן מה קבלתי צ'קים של שתי משכורות קבע.

מכון ויצמן / מלחמת ששת הימים

לאחר השחרור מהצבא במרץ 1967 חיפשתי מקום עבודה עד תחילת שנת הלימודים הקרובה, בכוונה להתחיל בלימודי תואר שני בפיזיקה. הלכתי למכון ויצמן וחברי ללימודים מוטי בשארי שעבד שם אמר שמולה שטריקמן (ראש המחלקה לאלקטרוניקה) מחפש "סטודנט קיץ". ירדתי למחלקה לאלקטרוניקה וראיתי מישהו במסדרון ושאלתי אותו מי זה מולה שטריקמן; הוא הסתכל סביבו כמחפש ואז אמר בצחוק "זה אני". מולה קיבל אותי כסטודנט קיץ ועשיתי עבודת מעבדה מדעית עם הסטודנטים לתארים גבוהים בעיקר בנושא של אפקט מוסבאואר ופיתוח תוכנות מחשב.

ואז ביוני 1967 גויסו כל אנשי המילואים ובמכון נשארו המבוגרים והנשים ו-אני (מכיון שחצי שנה אחרי השחרור לא משתיכים לאף יחידה ואני השתחררתי במרץ). אבל אחרי כמה ימים הזעיקו אותי וצירפו אותי ליחידה שהוקמה במטרה לפלוש לסיני בנחיתה מהים מערבה מאל עריש. היינו מוכנים כשפרצה המלחמה ותרגלנו עליה וירידה מנחתות בנמל אשדוד. ואז הסתבר שפלוגת הסיור של חטיבה 7 (שכמעט שרתתי בה) פרצה קדימה ועברה את אל עריש באבידות כבדות, אבל הנחיתה לא היתה נחוצה עוד. העלו את הטנקים שלנו על מובילים ויצאנו בדרך לירושלים, אבל גם שם צה"ל התקדם מהר ולא היה בנו צורך; בשלב זה הפנו אותנו לעזה ושם הגדוד השתתף בקרבות. אחרי ששה ימים מהגיוס השתחררנו.

קמ"ג / הועדה לאנרגיה אטומית (וא"א)

אחרי מבצע סיני ביוני 1967 חזרתי למכון ויצמן המחלקה לאלקטרוניקה. ראש המחלקה, מולה שטריקמן היה חונך של קבוצת מחקר בקמ"ג שחקרה חמרים מגנטיים ע"י פיזור ניטרונים שמקורם בכור. בנוסף, מולה תרם מערכת מוסבאואר (מדידת תכונות מגנטיות ע"י פיזור ובליעה של קרינת גאמה ממקור רדיואקטיבי) והציע לי לעבור לעבוד בקבוצה בקמ"ג. למרות שבארבע שנים נראתה לי רחוקה מידי החלטתי לנסות, ונשארתי שם כ-45 שנה. ראש הקבוצה שהצטרפתי אליה היה חגי שקד שהוא במקור רחובותי ואביו עבד כרצף בבנינים שסבא משה בנה כקבלן. מהר מאוד עברתי לעסוק בחקר חמרים מגנטיים ע"י פיזור ניטרונים ומערכת המוסבאואר עברה לשימוש של עוזי עצמוני. בשנת 1971 נסעתי לנוווגיה לשם בדיקת מערכת דיפרקטומטר חדשה שקמ"ג רכשה מחברת "נוראטום", וזאת בעקבות הסכם מ-1957 של רכישת מים הכבדים מנוווגיה (ראה למטה), שבעקבותיה דרשה נוווגיה רכישת פריטים נוספים מנוווגיה. בנוסף לעבודת המחקר השתתפתי ונהלתי פרויקטים שונים בקמ"ג והייתי יו"ר של וועדות שונות. בשנים מאוחרות יותר הייתי ראש קבוצת המחקר במצב מוצק. תוצאות המחקרים האלה פורסמו בספרות המדעית הבי"ל (ראה רשימת פרסומים).

אחד הפרויקטים המעניינים היה פרויקט בי"ל שהחל בעקבות פרסומיו של טכנאי קמ"ג המפוטר ואנוני שטען שישראל מייצרת פצצות גרעיניות בקמ"ג. נורווגיה, שממנה רכשה ישראל בשנת 1959 מים כבדים (מכ"ד) להפעלת הכור בקמ"ג סה"כ 21 טון, דרשה שישראל תחזיר את המכ"ד מכיוון שבהסכם הרכישה התחייבה ישראל שהמכ"ד ישמשו בכור שיפעל רק בפרויקטים לצרכי שלום, ובנוסף הם דרשו זכות לעשות ביקורת בקמ"ג כדי לוודא מה נעשה עם המכ"ד כפי שהסכם המכירה הרשה להם. הפרשה הוסרה מסדר היום רק לאחר משא ומתן מייגע, בסיומו החזירה ישראל לנורבגיה מים כבדים.

אבנר כהן, 06.12.05;

<https://www.ynet.co.il/articles/1.7340.L-3180463.00.html>

כשהגיע תביעת נורווגיה להחזרת המכ"ד נקראו מנהל הקמ"ג (גיורא עמיר) ומנהל מחלקת פיסיקה חגי שקד למנכ"ל הוא"א בת"א לדיון בנושא. בדרך חזרה מת"א התקשר גיורא אלי ומינה אותי לנהל את פרויקט ההחזרה בכפוף ישירות אליו, ולהתחיל מיד בעבודה על הנושא. העברה בי"ל של מכ"ד היא פרויקט מורכב טכנית, כולל גם את הצד הרשמי של הסכם מתאים. לאחר לימוד של עסקאות מכ"ד בי"ל (לא היו הרבה) ולימוד ההסכמים המתאימים כתבתי טיוטת הסכם מתאים למקרה שלנו. במקביל נפתח מו"מ עם נורווגיה לגבי החזרה ונוסח ההסכם. הרבה אנשים היו מעורבים בפרויקט-עובדי קמ"ג בכירים, עובדי וא"א ובראש מנכ"ל הוא"א, וכמובן מנהל קמ"ג, מנהל מכון הכור (איציק גורביץ שאח"כ היה מנהל קמ"ג), ומנהל מחלקת פיסיקה. היה מעורב גם פרופ' שלהבת פרייר (מכון ויצמן) שהיה בעבר מנכ"ל וא"א. ובצמוד אלי עסק בנושא מנשה גזית שהיה בעבר מנהל הכור. שלהבת ניהל מו"מ עם Gary Milhollin שהיה פרופ' באוניברסיטה בארה"ב והיה הראשון שפרסם מאמרים בנושא והסיט את הנורווגים לתבוע את החזרת המכ"ד; הוא היה בקשר עם חבר פרלמנט צעיר בנורווגיה שזכה כך בפרסום.

June 17, 1993 by Gary Milhollin

<https://www.wisconsinproject.org/israeli-a-bombs-and-norwegian-heavy-water-arms-control-through-public-pressure>

בשלב ראשון לאחר מו"מ ארוך הוסכם עם הנורווגים שתוחזר רק חצי מהכמות שנרכשה מהם (10.5 טון) בגלל התחשבות באובדנים של מים במערכת הישנה בכור, ושנחזיר מים מהמחסן, כלומר מים שלא היו בכור. כמו כן הוסכם לאחר לחץ שלנו שנורווגיה תשלם עבור המכ"ד לפי מחיר השוק. אבל אח"כ הם חזרו בהם בעקבות לחץ של מילהולין וחבר הפרלמנט ודרשו שנחזיר מכ"ד מליבת הכור – כלומר מים שקררו את ליבת הכור ולכן הם רדיואקטיביים (המימן הכבד D הופך לטריטיום T כשהוא מוקרן בניטרונים בליבת הכור). הם כנראה ציפו שכך יחריכו אותנו להפסיק את הפעלת הכור. הוצאת מכ"ד מהכור שהוא רדיואקטיבי (בגלל הטריטיום) והעברתם לחביות לצורך משלוח בי"ל שהוא פרויקט מסובך.

By ROBINSON FREYTAG; DECEMBER 7, 2005

<https://www.jpost.com/israel/film-shows-how-israel-got-heavy-water-from-norway>

April 28, 1990

<https://apnews.com/article/1f02e50cd8fbb7184c4075e090e6060>

בעקבות המו"מ שונו פרטי ההסכם, אחרי שתי נסיעות עם משלחת בראשות מנהל קמ"ג ודיונים עם הנורווגים וביקור של משלחת נורווגית בארץ וכמובן דיונים ושיחות רבות במסגרת הקמ"ג ו-וא"א.

ההחזרה בוצעה ב 1991; המסירה נעשתה בנוכחות צוות נורווגי כולל הפיסיקאי שליווה את כל התהליך של המו"מ. כל חבית נשקלה ונבדקה בנוכחותם. ארוע "נחמד" קרה כאשר הפיזיקאי ביקש שנמדוד עבורם דגם מחבית אחת כדי לבדוק את כמות הטריטיום במים; למרות שזה לא הופיע בהסכם הוחלט אחרי דיון שנבצע זאת; תוצאת המדידה לא התאימה לערך המחושב שהיה כתוב לו; בדקנו במערכת שניה וקבלנו אותו ערך שכמובן ידענו אותו מראש; כמובן שכיילנו כל מערכת לפי דגם שהוא הביא איתו (כלומר הוא היה מוכן מראש לבקשה). כתבתי לו על דף את הערך וחתמתי ואז הוא הראה לי מה כתוב אצלו בפנקס וזה היה קטן בערך פי אלף, ומיד ראיתי שמי שכתב את המספר טעה בכתיבת היחידות וסימן "מילי" כלומר אלפית; ואכן למחרת כשהוא חזר לאוסלו הוא שלח מברק שזאת היתה הטעות.

אח"כ הועמסו החביות על ספינה נורווגית שבאה להוביל תפוזים. על סיפון האניה גורביץ ואני קבלנו מרב החובל צ'ק על כ-2.5 מיליון \$ (לזכות וא"א כמ ובן). החביות היפליגו לנורווגיה ומאז לא שמענו עליהם.

ה. אברהמי

לו"ז

עליה לישראל	1938
התיישבות בקבוץ שדה נחום	
מעבר ליבנאל	
גילה נולדה	1941
מעבר לקדימה	1943
מגורים אצל קלמנסקי	
הקמת בית בן שני חדרים במקום הנוכחי	
הקמת לול תרנגולות	
נטיעת פרדס	
ציפי נולדה	1946
פפי מגיע על האניה אלטלנה	1948
פפי עובר לדטרויט	1950
סבא פסח נפטר	1978
סבתא שרה נפטרה	1992

משפחות פלוטניק-אברמסון

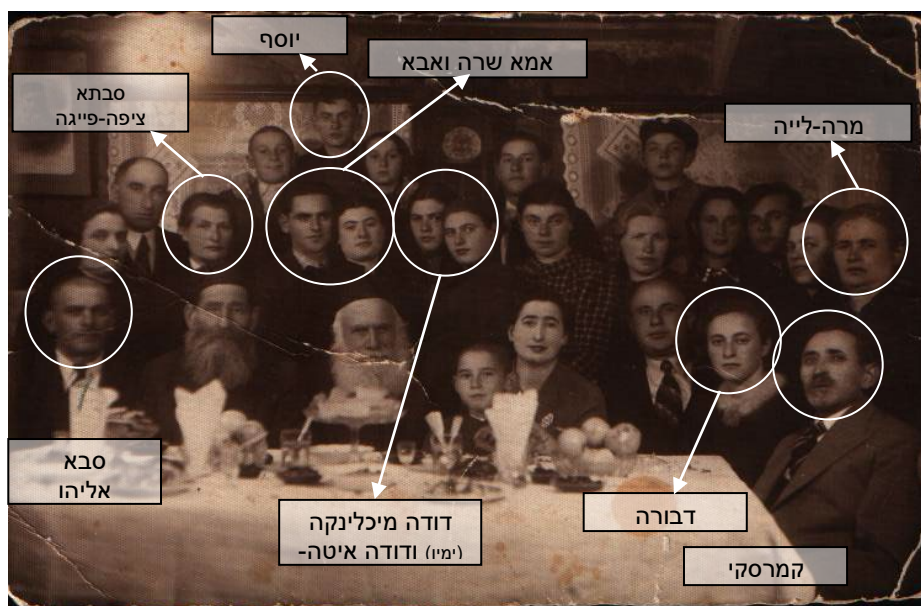
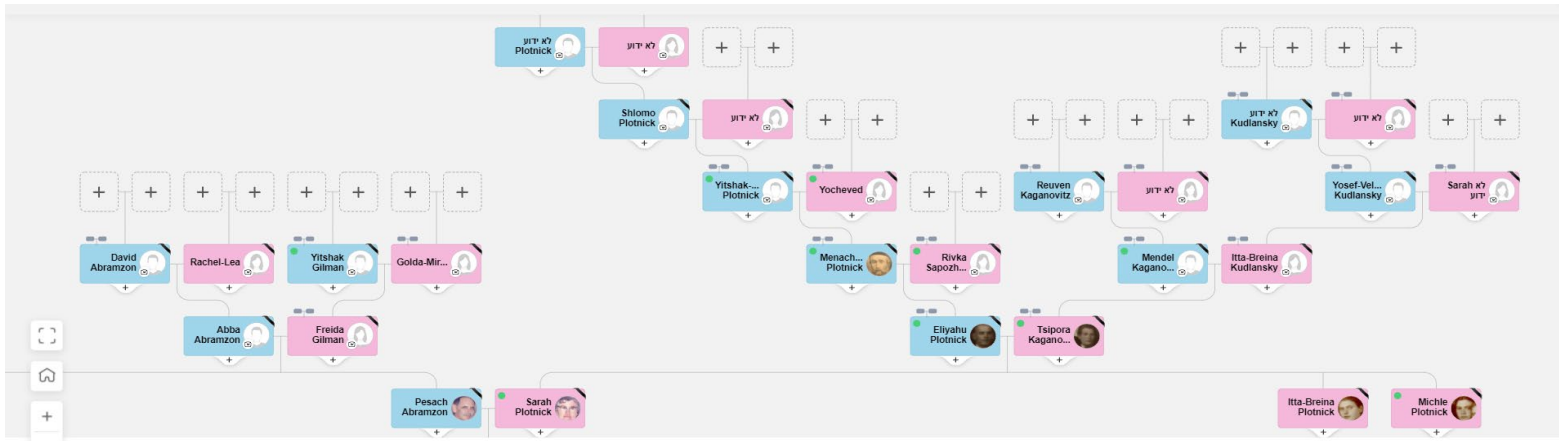
תמונה משפחתית שצולמה לכבוד חתונתם של שרה פלוטניק ופסח אברהמסון לפני נסיעתם לפלסטינה-א"י, 1938. בטבלה למטה מצוינים האנשים שזיהינו.

32 תמונה משפחתית לכבוד חתונת שרה ופסח, 1938

33 משמאל לימין: פסח, שרה, ולידם התאומות (אחיות של שרה)

3 משפחות פלוטניק-אברמסון בחתונת שרה ופסח

מספר בתמונה	שם פרטי	שם משפחה	יחס משפחתי	למספר
1	אליהו	פלוטניק	בעל	11
3	אריה-לייב	קודלנסקי	דוד	11
7	דבורה	חומרסקי	בת	8 ו-21
8	יעקב	חומרסקי	בעל	21
11	צפורה	קגנביץ	בת דודה	3
12	פסח	אברמסון	בעל	13
13	שרה	פלוטניק	בת	1 ו-11
14	מיכלה	פלוטניק	בת	1 ו-11
15	איטה-בריינה	פלוטניק	בת	1 ו-11
21	מארה-לאה	קודלנסקי	בת	3
23	ג'ו	חומרסקי	בן	8 ו-21

מליטא ליבנאל

סבתא חיה שרה פלוטניק נולדה בעיירה אַייִשִישׁוֹק, ליד וילנה ב-ליטא. בילדותה שמעה על ארץ ישראל וכבר אז החליטה שהיא תגיע לשם.

מגיל 7 למדה עברית ובבחרותה הצטרפה לקיבוץ "שחריה" בעיירה אוֹשְׁמֶנָה כדי להכשיר עצמה לעלייה לארץ ישראל. היא היתה תופרת וחובשת.

סבא פסח אברסון נולד בעיירה דיסנה ב-ליטא. גם הוא ראה את עתידו בארץ ישראל וגם הוא הגיע לקיבוץ "שחריה" להכשרה. שם למד ספרות ועבד בניפוץ פשתן.

ארבע שנים קשות עברו עליהם באותו קיבוץ הכשרה ועוד שנתיים חיו בתנאים קשים ובעבודה קשה בוילנה, עד שזכו לקבל את ה"סרטיפיקטים" (האישורים הרשמיים) לעלות לארץ ישראל.

34 סבתא שרה החובשת

טרם עלייתם ארצה הם התחתנו בחוג המשפחה של משפחת אברמסון בבית הכנסת.

בהגיעם לארץ, בחורף 1938, הורדו לחוף ליד מכמורת.

מיד עם הגיעם לארץ עיברתו את שם משפחתם לאברהמי. שנתיים הראשונות בארץ עברו בקיבוץ שדה נחום למרגלות הגלבוע. בשנת 1944 עברו למושבה יבניאל. ביתם הראשונה גילה נולדה בבית החולים המרכזי בעפולה, בשנת 1941. השם "גילה" ניתן לה על ידי טובה פורטוגלי מראשוני "השומר".

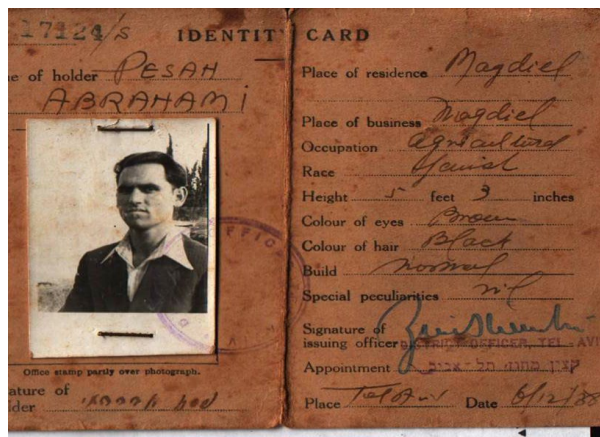
35 סבא פסח (משמאל) בליטא. מנפץ פשתן

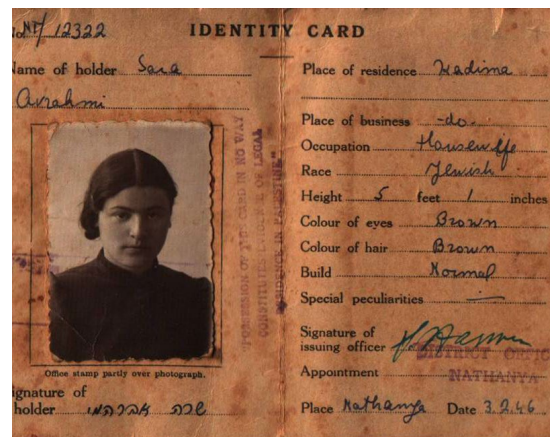
36 שרה ופסח לפני עלייתם ארצה

37 שרה ופסח (אמצע וימין) בהכשרה

39 תעודת זהות של פסח

38 תעודת זהות של שרה

מיבנאל לקדימה

בשנת 1944 עברה משפחת אברהמי לקדימה במשאית ועליה ציוד בייתי חיוני: שולחן, כיסאות, מיטות וכלים. גם גילה התינוקת, היתה מצוידת כהלכה: בובה גדולה ולה עגלה ומלתחת בגדים עשירה שאמה שרה תפרה, וקוביות ומשחקים שעד מהרה התפזרו ואבדו בחולות קדימה. באותם הימים טרם היו כבישים ומדרכות.

במשך שנתיים גרו במחסן של קרובי משפחה, משפחת קלמנסקי, לאחר מכן עברו לבית שבנו בקדימה, בית קטן בן שני חדרים האחד למגורים והשני שימש למטבח ומספרה. השירותים היו במבנה עץ בחוץ. רק כעבור שש שנים הרחיבו את הבית.

40 גילה הקטנה

באותו הזמן טרם היה להם משק חקלאי, סבא פסח עבד בכל עבודה שהזדמנה: פעם כמחסנאי ב"אגרא" (מחסן התבואה), ופעם כחלבן במחלבה הציבורית וכספך הכפר. במשך הזמן הקים לול וגם רפת. אך אז פרצה מחלת "הפה והטלפיים" הפרות נדבקו במחלה וכך חוסלה הרפת אבל הלול נשאר עוד עד פטירתו בשנת 1979 (כחצי שנה אחרי לידת איתן). במקביל ללול רכש סבא פסח שטחי אדמה בקדימה ונטע בהם פרדסי תפוזים.

41 שרה ופסח עם התינוקת גילה

42 משפחת אברהמי, 1950

סבתא שרה עבדה כל השנים לצידו של סבא פסח בבית בשדה ובלול. עיקר הדאגה הייתה הפרנסה וכלכלת הבית. היא הייתה יוצרת מאכלים שונים מירקות שגידלה בגינה או מצמחי השדה שסביב הבית. בחצר המשק גידלה ברווזים, אווזים ועזים ומתנובתם העשירה את מזוננו. היא הייתה תופרת לכל המשפחה. בטרם מלאו לגילה חמש שנים נולדה אחותה הקטנה ציפי (צפורה) ב-16 יולי 1946.

הזמן חלף, ובשנת 1948 הבריטים עזבו את הארץ. אך צרה גדולה יותר איימה על המושבה קדימה ועל הישוב היהודי כולו בארץ: מאורעות הדמים והאיום הערבי. הסכנה היתה קרובה למושבה, הערבים נכנסו לגאולים, הישוב הסמוך לקדימה, ואנשי גאולים בעיקר הנשים והילדים נמלטו לקדימה.

מדי ערב היו באים לבית אברהמי, שהיה במרכז הכפר, שתי ילדות שגרו בקצה המזרחי של הרחוב ליד בריכת המים. אזור זה נחשב מסוכן לכן הן באו לישון בביתנו. סידור זה נמשך כשבוע עד שצה"ל גירש את הערבים, השתלט על גאולים והתמקם במחנה צבאי שהוקם בחורשה בין קדימה לבין צור משה. מספר שבועות קודם לכן היה גיוס של גברים נשים וצעירים לשמירה על הכפר.

גן הילדים של גילה היה צריך עץ במרכז המושבה במקום בו עומד כיום בנין המועצה. הגננות היו רחל וחדווה. בחצר היה ארגז חול גדול בו היו הילדים משחקים בונים ומתפלשים בחול.

43 שרה ופסח אברהמי בקדימה.
ערב מלחמת העצמאות

44 גילה ועיזה בקדימה, 1947

1 תעודת לידה של גילה

45 סבא פסח על כלי התחבורה הכפרי

מהגן עברה גילה לבית הספר שהיה בן שלושה חדרים ענקיים ומרפסת אחת ארוכה. היו מעט מאוד תלמידים בכל שכבת גיל ולכן למדו מספר כיתות בחדר אחד. השתדלו לחסוך בנייר ובכלי כתיבה. ספרים לא היו לכל תלמיד וחלק מהחומר נלמד בעל פה. בסיום כיתה ח' זכתה גילה במלגה בסך 100 ל"י להמשך לימודים בבית הספר התיכון (שבשנים ההן לא היה בחינם, חוק חינוך חובה עדיין לא הורחב לתיכון).

באותו זמן לא הייתה טלוויזיה ואפילו רדיו לא היה בכל בית. מי שהעשיר את ידיעותינו ודמיוננו היו אסתר ודוד לֶלְבֶּךְ שפתחו בביתם ספריה לילדי הכפר. בבית סבתא שרה הייתה מוסיפה מסיפוריה על ילדותה, בגרותה וימי הכשרתה כחלוצה לפני עלייתה ארצה. בית אברהמי היה בית פתוח, חם ונדיב. על אף הדחק והקושי, כל מי שהתדפק על הדלת לבקש עזרה תמיד נענה בתרומה, בארוחה חמה, במקלט ולינה ובעצה טובה. שרה ופסח אברהמי תרמו חלקם במלחמת העצמאות וזכו בעיטור לוחמי המדינה. לאחר מותו של פסח (1978), המשיכה סבתא שרה וסייעה בפעילות שוטפת במחנות צה"ל.

46 עיטור לוחמי המדינה של שרה ופסח

ציפי

2 גילה וציפי, 1947

1 גילה וציפי, 1948

1 ציפי, 1948

ציפי נולדה ב-16 יולי 1946. היא גדלה בקדימה וסיימה שם את ביה"ס היסודי. בית הספר התיכון ואח"כ הסמינר למורים שבהם למדה היו בנתניה והיא היתה צריכה לנסוע באוטובוס שבאותה תקופה לא נכנס לקדימה, ולכן היתה צריכה ללכת כל יום

לתחנה על הכביש הראשי, חורף וקיץ, ולפעמים בשעה מוקדמת כשעדיין היתה חשכה ולכן אמא שלה ליוותה אותה עד תחנת האוטובוס הרבה פעמים. בסיום הלימודים התגיסה ציפי לצבא והוצבה כמורה-חיילת בב"ש שם גרה בדירת מורות-חיילות בשיכון ד' ולימדה בב"ס "דגניה" בשכונה ב'. לאחר סיום השרות הצבאי היא עברה ללמד בביה"ס "מצדה" ואח"כ עברה לב"ס "בארי" שהיה קרוב למקום מגורינו אחרי שהתחתנו ברחוב אסף שמחוני 18. כל השנים היא לימדה בכיתת חינוך מיוחד. עם השנים היא עברה לעבוד בפיקוח על כיתות חינוך מיוחד. היא יצאה לגמלאות בשנת 2005.

יוסף-זאב חומרסקי קמרון (פפי)

פפי (כפי שציפי הקטנה כינתה אותו) היה בגילן של האחיות התאומות של סבתא שרה (מיכלה ואיטה בריינה). הן וסבתא שרה היו בני דודים שניים של פפי, ומכיון שהיתה זאת משפחה מאוחדת גדל פפי ביחד עם האחיות התאומות והיה קרוב מאד לסבתא שרה.

בערב ראש השנה, 21 ספט' 1941, פלוגת נאצים מקבוצות הסער הנאציות נכנסו לעיירה אישישקעס ורצחו כ-4000 תושבים יהודים לאחר שכינסו אותם בבית הכנסת הגדול של העיירה. פפי ואביו צפו באש ששרפה את בית הכנסת משולי היער בקרבת העיירה.

מספר ימים קודם לכן טען פפי שהגרמנים יבואו ויהרגו את כולם ושהוא מתכוון להתחבא ביער. אימו, מארה לאה קודלנסקי, בקשה מאביו, יעקב חומרסקי, שיצא עם הילד (שהיה כבן 16) כך שלא ילך לאיבוד בהנחה שהוא יחזור עם רדת הלילה. בדיעבד לא היה להם לאן לחזור. זמן ארוך הם חיו ביער עם הפרטיזנים. מקרה זה היה טיפוסי לפפי; הוא היה עצמאי והחליט בעצמו וביצע לפי החלטותיו. לאחר שאביו נפטר נשאר פפי לבדו נודד ביערות ונמנע מפגישות עם גרמנים ושותפיהם המקומיים. אפילו בין הפרטיזנים התייחסו ליהודים אחרת והיה צריך להיזהר. באחת הפשיטות של הנאצים ביער התחבא פפי מאחורי שיח; חייל גרמני עבר ליד השיח והסיט אותו עם קנה הרובה; הגרמני היה ככל הנראה בגילו של פפי; העיניים שלהם נפגשו לרגע ואז עזב הגרמני את השיח, ופנה והמשיך כאילו לא ראה דבר; זה היה אחד הרגעים הארוכים בחייו של פפי (מעשה שסיפר לי פפי).

פפי שרד את המלחמה והצטרף לתנועה היהודית הרוויזיוניסטית "אצל" שמנהיגה היה מנחם בגין (שכבר חי בישראל). פפי, עם פליטי מלחמה אחרים, נדד בגרמניה המובסת ובצרפת וספו כלי נשק מכל הסוגים כעזרה לצה"ל שהיה אז בהקמה. אצ"ל (ארגון צבאי לאומי) תכנן להביא את הלוחמים והנשק למדינת ישראל שהוקמה אז. האניה היתה "אלטלנה" שיצאה מנמל דה-בוק בצרפת ב 11 ביוני 1948. ההגעה הצפויה של אלטלנה יצרה

מתח צבאי ופוליטי שאיתגר את המשטר של הממשלה הזמנית ושל צה"ל שהוקם זמן קצר קודם ולתוכו נבלעו(שולבו) גם לוחמי האצ"ל. אלטלנה הגיעה לחופי ישראל ב 22 ביוני 1948 באמצע תקופת הפסקת האש הראשונה שהוכרזה במלחמת השחרור. בן גוריון שהיה המנהיג החזק של ישראל היה חייב להתנהג בהתאם לתנאי הסכם הפקת האש ובמקביל נלחם על הקמת צבא אחד למדינה החדשה. בגין היה מתנגדו הפוליטי, ובן גוריון היה משוכנע שבגין מתכוון להשתמש בנשק שהובא על אלטלנה כדי לעשות מרד. אלטלנה הגיעה לחוף צפונה מתל אביב וחלק מהנשק והאנשים הורדו לחוף, אבל

47 אלטלנה בוערת בחוף ת"א, 1948

צה"ל עצר את הפעולה. ב 23 ביוני מבלי שהגיעו הצדדים להסכם הופגזה האניה בתותח של צה"ל והחלה לעלות באש. הניצולים קפצו למים ושחו לחוף. ששה עשר לוחמי אצ"ל ושלשה חיילי צה"ל נהרגו בהתנגשות וכ 200 חברי אצ"ל נאסרו. זה היה המקרה היחיד של עימות בין מפלגות פוליטיות בהיסטוריה הישראלית והיתה לה השפעה חזקה על העם; היתה לה גם השפעה חזקה על עיצוב חייו של פפי.

פפי הצטרף למשפחתו בישראל: בת דודתו שרה במושב קדימה. הוא הגיע עם מזוודה קטנה עם מעט מאד בגדים, כמה כלי עבודה קטנים וכמה ספרים. הוא התגייס לצבא והתגורר בבית אברהמי בן שני החדרים (כפי שהיה אז) בפניה שלו שסבתא שרה סגרה בוויילון. השם פפי ניתן לו כי ציפי שהיתה בת שנתיים לא הצליחה לומר יוספי כפי שבני הבית קראו לו. מאז גם בשנים מאוחרות כשהיה מתקשר אלינו אמר תמיד "פפי מדבר".

49 פפי בישראל – בערך 1952

48 פפי בארה"ב – בערך 2010

פפי התמודד במשך כמה שנים עם השתקעות בישראל אבל כמו הרבה מחבריו שהגיעו על האלטלנה הוא מצא שהוא מודר ע"י הפקידות שפעלה לפי המדיניות של בן גוריון. לפפי היתה גם דעה רעה על בגין שלפי הרגשתו לא עזר לניצולי אלטלנה ונטש אותם. כמו רבים מקבוצה זו הוא היגר לחו"ל לאחר כמה שנים; הוא עבר לדטרויט ארה"ב היכן שבני דודים שלו גרו.

שנים רבות אח"כ מצאנו באחד הארונות בבית אברהמי כמה ספרים קשורים בחבילה. ספרים אלה הגיעו עם פפי וכללו תרגום אידיש של שייקספיר וספר מדע באידיש. סבתא שרה שמרה כל השנים על חפציו האישיים בתקווה שיחזור יום אחד. ידענו שיש לו פחד טיסה אבל כל פעם שהזכרנו לו ביקור בישראל הוא אמר יום אחד אפתיע אתכם. במשך השנים שמרו סבתא שרה ופפי על קשר בדואר ואח"כ בשיחות טלפון. בשנים שהיינו בשבתון בארה"ב נפגשנו איתו לעיתים. עבור סבתא שרה היה פפי הקשר האחרון עם משפחתה שנשפתה בשואה.

דמותו עוצבה בשנים שלאחר מלחמת העולם בנדודיו ומלחמתו לשרוד. תכונה מאד בולטת אצלו היתה רצונו לעמוד על שלו; הוא היה ישר וצנוע ולכן לא ביקש עזרה אלא במצבים מאד קשים. הוא השתדל להנות מהחיים, היה אדם חפשי ואינדיבידואליסט גאה והיה לו קשה להיות תלוי במישהו.

פפי נפטר בשנת 2008 בפלורידה, לשם עבר בשנותיו האחרונות לגור עם בנו.

(התאור הזה מבוסס על זכרונותינו ועל שיחות שהיו למוטי עם פפי בזמן ביקורים בדטרויט במשך השנים החל מ-1976).

ו. מלמוד-אברהמי

קמ"ג (קריה למחקר גרעיני)

כפי שזכור לעיל לקראת סוף שנת 1967 (אחרי מלחמת ששת הימים) עברתי לעבוד במחלקה לפיזיקה בקמ"ג בקבוצת המחקר במצב מוצק (ראה "מעבר לקמ"ג" לעיל); גרתי בדירת רווקים של קמ"ג (דירת שירות) ברחוב אסף שמחוני 18 בבאר שבע.

ציפי

באחד הערבים התאספנו כמה חברים לשמוע ביחד את קרמין בורנה (מתקליט-ויניל על פטיפון) ושם פגשתי את ציפי. היא היתה מורה חיילת וגרה בדירת מורות בשכונה ד' בב"ש. מהר מאוד הפכנו לחברים. הייתי נוסע (באוטו של סבא משה) מרחובות לקדימה לביקורים, ואז לא היו הכבישים המהירים והנסיעה היתה דרך רמלה-לוד. גם התקשורת היתה לא פשוטה-לא היו טלפונים ניידים ולא לכל אחד היה טלפון בבית. הייתי מתקשר לשכנה של משפחת אברהמי (משפ' בולנר), והיו קוראים לציפי; אמא של ציפי גילתה שאני אוהב שוקולד והיתה מכינה לי שוקולד וחלב טרי מהפרה של השכן מהצד השני של הרחוב. הגב' בולנר היתה רכלנית וקינאה מכיון שציפי לא בחרה את הבן שלה, הארי, שהיה בצנחנים ורכב על אופנוע. היא הפיצה שהתחתנו כי ציפי היתה בהריון, למרות שמיכל נולדה שנה אחרי הנישואים.

באוקטובר 1968 נישאנו. החתונה נערכה באולם בתל אביב (כבר לא קיים הרבה שנים) ויצחק שהיתה לו כבר מאפיית עוגות ידועה במגדל (אשקלון) הכין את העוגות ובמיוחד עוגת כלה מפוארת. בסוף החתונה הסיעו אותנו נחמן ורינה לדירה של גילה בנתניה שהיא פינתה לכבודינו. אבל הבעיה היתה שימים מספר קודם לכן קבלתי צו מילואים למספר ימים לתרגיל אב"כ בצאלים שהתחיל בבוקר למחרת החתונה. למרות בקשותי הרבות לא ויתרו לי ויצאתי למילואים למחרת החתונה שלנו.

ילדות

מיכל נולדה בשנת 1969. באותה תקופה הייתי אני עסוק בכתיבת עבודת תואר שני (מאסטר) שלי. מאחר ולמשפחת אברהמי היה פרדס היינו חוזרים מביקור בקדימה עם שק תפוזים באוטו. מגיל קטן התרגלה מיכל לשתות מיץ תפוזים במקום מים וזאת גם היתה המילה הראשונה שלמדה להגיד "מיץ". היא למדה לדבר בגיל צעיר. כשנולדה אחותה מרב היתה מיכל בת 14 חדשים ורקדה ודיברה. מרב לעומתה לא היתה מסוגלת לשתות מיץ שגרם לה לפלוט.

נורבגיה

כפי שהוזכר למעלה רכשה הקמ"ג בשנת 1970 מערכת לפיזור ומדידת ניטרונים מחברה נורבגית (נוראטום) שהיה לה נסיון בבניית מערכות כאלה. מערכת כזאת משמשת ללימוד המבנה הפנימי - אטומי של חומרים, בעיקר כאלה בעלי תכונות מגנטיות. זה היה הדיפרקטומטר השלישי בקמ"ג (גם השני נרכש מנוראטום כמה שנים קודם).

נשלחתי בתפקיד ביחד עם מהנדס אלקטרוניקה לראות ולפקח על הקמת המערכת כדי שתעמוד בדרישותינו. הייתי אורח של החברה ובקרתי במקומות השונים שבהם יוצרו חלקי המערכת כדי לאשר את משלוח המערכת לארץ. לאחר שאישרנו את משלוח המערכת, הדיפרקטומטר הגיע באניה לנמל אשדוד מיד בהתחלת מלחמת יום כיפור ונתקע שם.

נשארתי לעוד חצי שנה בנורבגיה ועבדתי עם אמיל סמואלסן (שהיה ידיד של חגי שקד מאז שבילו שנת שבתון ביחד בארה"ב) עם קבוצת דיפרקציית ניטרונים שלהם במרכז הגרעיני בעירה לילסטרום (העיירה הקרובה למרכז הגרעיני; "נחל קטן"; הנהר שעבר בין העיירה למרכז הגרעיני שהיה גדול יותר מהירקון) במחקר של תכונות מגנטיות של חומרים ע"י פיזור ניטרונים במטרה ללמוד את הטכניקות לשימוש בדיפרקטומטר שקנינו.

בינתיים קניתי אוטו וזאת היתה גם חוויה: כשראיתי במגרש של רכב משומש שתי מכוניות שנראו לי זהות אך היה להן מחיר שונה הראה לי בעל המגרש את התחתית שלהן כדי להבין שאחת חלודה יותר. ארוע אחר שמצביע על היושר ואולי הנאיביות של הנורבגים (לפי גישה ישראלית) היה כאשר

הלכתי לקנות מעיל לחורף; בשתי חנויות זו מול זו ראיתי את המעיל במחירים שונים משמעותית אבל כשצינתי זאת למוכר באחת מהן הוא הסביר את ההבדל ביניהם ואכן מצאתי שזה כך בבדיקה בחנות השניה. בפעם אחרת סיפר בתדהמה ראש המחלקה שעבדתי בה שבביקור בגרמניה הוא מצא שהמחיר של אותו מוצר שונה בין חנויות שונות.

מכיוון שלא היה לי ניסיון באחזקת רכב במזג אויר קר כמו בנורבגיה (מינוס 25 מעלות) היו לי כמה ארועים לא מובנים עם האוטו. קודם כל בבוקר קר אחד כמעט שברתי את המפתח כשניסיתי לפתוח את דלת האוטו ומסתבר שהיתה סתומה עם מים שקפאו. מצאתי בתא המטען ג'ריקן מים ששמרתי שם כשהוא קפוא כמו בלוק קרח. שלא לדבר על הנסיעה לילה אחד חזרה מאוסלו כאשר כמה פעמים האוטו כבה ורק אחרי כמה דקות יכולתי להניע אותו מחדש; הסתבר שכל פעם שהיתה ירידה לעמק הטמפרטורה ירדה וטיפת מים קפאה על צינור הדלק והפשירה אחרי עצירה כשחום המנוע התגבר על הקור מהרוח.

למדתי גם על נימוס נורבגי כאשר הוזמנתי לארוחת כריטמס והמארח התעקש להסיע אותי הלך וחזור; רק אחרי שיחה התברר לי שהוא רצה כמארח שאוכל לשתות אלכוהול והניח כמו נורבגי טוב שלא אשתה אם אני צריך לנהוג חזרה הביתה, ושתית אלכוהול כמובן חשובה לשמחה.

טיול באירופה (1972)

מכיון שהגעתי לנורווגיה בזמן חופשת הקיץ במרכז הגרעיני תאמתי מראש שציפי ואחותה גילה יצטרפו אלי. אספתי אותן משדה התעופה בקופנהאגן ועשינו טיול גדול באירופה המערבית וסקנדינביה במשך כ- 45 יום. באותה תקופה טיסה לאירופה הייתה יקרה ומעטים יצאו לטייל אבל מכיוון שאני כבר הייתי שם (הטיסה ואש"ל על חשבון הקמ"ג) היה כדאי להן להצטרף. הילדות, מיכל ומרב, נישארו אצל סבא וסבתא שלהן. מכיוון שחשבנו שזאת הפעם האחרונה שניסע לחו"ל ניצלנו כל רגע לטייל ולראות מה שאפשר.

מקופנהאגן נסענו דרך נורבגיה צפונה עד מעבר לחוג הקוטב לעיירה בודו במטרה לראות שמש בחצות הלילה. הדרך היתה יפה מאוד – כולל הרים ופיורדים וערים יפות. כמה עשרות ק"מ לפני בודו רתחו המים ברדיאטור של האוטו; הסתבר שבתחנת דלק האחרונה בדקו לנו מים ברדיאטור אבל השאירו את המכסה לא סגור, אבל הוא נשאר ליד הרדיאטור. לאחר שהאוטו התקרר מלאנו מים ממיכל שהיה חנו לחירום והמשכנו לנסוע בזהירות ולאט לבודו. מכיוון שהגענו בשבת אחה"צ המוסכים היו סגורים וכך גם היה ביום ראשון. ביום שני נכנסנו למוסך ובוצע התיקון שלקח יום שלם. לאחר נסיעת מבחן עם בעל המוסך המשכנו בדרכנו לשבדיה. שמש חצות לא ראינו כי השמים היו מכוסים בעננים כל השלושה ימים שהיינו שם ולא נצפתה התבהרות בזמן הקרוב. המשכנו לנסוע כל הלילה כדי להרוויח את יום התיקון והגענו לשטוקהולם.

משם המשכנו חזרה לקופנהאגן, טיילנו בדנמרק והמשכנו לגרמניה ומשם לצרפת, לוקסמבורג, בלגיה, לונדון, הולנד וחזרה לדנמרק משם ציפי וגילה חזרו ארצה ואני נסעתי לאוסלו.

יום כיפור 1973

יום כיפור 1973 היה בתקופת המתח (בדיעבד בסוף) עם מדינות ערב השכנות. ציפי וגילה יצאו לטייל עם הילדות בשעות הצהריים. לקראת הצהריים שמתי לב לתנועה של כלי רכב צבאיים על הכביש, ואז קבלתי שיחת טלפון שקראה לי להתייצב במחסני החירום של הגדוד. עד שציפי חזרה הביתה הייתי כבר לבוש במדים והכנתי תיק למילואים. בשעה זו המצרים כבר פתחו בהתקפה על מוצבי התעלה. מכיוון שהיה ברור שגילה תישאר עם ציפי והילדות והיה לה רכב, החלטתי לנסוע באוטו שלנו למחנה החירום שהיה בין עזה לרפיח, שם החנתי אותו בתקווה שמישהו שייסע לבאר שבע יביא אותו חזרה הביתה. שרתתי חצי שנה בסיני בגדוד טנקים 19. הייתי בתפקיד קצין התחזוקה של הגדוד. נכנסתי מיד לעבודה ודאגתי לארגון ויציאה של הטנקים לכוון תעלת סואץ. בגלל הדחיפות הם יצאו כל אחד כאשר היה מוכן לדרך ולא חיכו להתארגנות של פלוגות. החיילים שלא היו להם מקומות בטנקים נסעו באוטובוס ואני איתם. לפי הפקודות שהתקבלו התארגן הגדוד לקרב על גשר הפירדאן שעל התעלה במטרה לחצות אותו לצד המצרי. מצד שני המצרים

חצו בכוחות גדולים את הגשר לכיוון סיני. התגבורת שהובטחה לא הגיעה והרבה טנקים נפגעו. גם המג"ד נפצע ופונה ואחד המ"פים לקח פיקוד.

אני הייתי אחראי על דחיפת תחמושת, אוכל ולוחמים לחזית שהיתה במרחק כמה קילומטרים. ביום א', היום השני ללחימה, השתמשו בהרבה תחמושת. אספקת התחמושת הגיעה עד הצומת שבה ישבתי (ושם היה גם התאג"ד) ומשם היה צריך לספק אותה לטנקים קרוב לקו האש. כשנפגעו המשאיות שלנו שעשו את העבודה עצרתי מובילי טנקים שהביאו טנקים מהסדנא והעמסנו עליהם תחמושת (בניגוד לתקנות) והם הובילו אותה לטנקים בקו. ישיבה עם קצין התחזוקה של החטיבה ועם מ"פ מפקדה עשינו בבור שנוצר מנפילת פצצה בהנחה ששני פגזים לא נופלים באותה נקודה.

המיפקדות הבינו לאחר שני ימי לחימה שגדוד פגוע לא יעצור את המצרים (שעצרו את התקדמותם מסיבות שלהם) ושאריות הגדוד שלנו התאספו וסופחו לחטיבה אחרת באוגדה של שרון. עברנו דרומה לציר ששרון איתר כציר לחציית התעלה. כשהטנקים והצנחנים לחמו על פתיחת הציר התארגנו עם ציוד בשיירה שיצאה לדרך כאשר הצבא המצרי פונה מהציר. נסענו בשיירה של כחמישים כלי רכב תוך שמירה שלא להתנתק. הצטרפו אלינו שני טנקים של הגדוד שחזרו מהסדנא. כשהגענו לחווה הסינית מצאנו שם את הצנחנים שנלחמו לכיבוש. הם היו עייפים ורעבים. כמו אנשי שריון היו לנו מנות קרב רזרבות בכלי הרכב שלנו. הוצאנו הכל ונתנו לצנחנים.

הגענו לגשר שנפרש על התעלה והגדוד עבר לצד מצרים. אני נשארתי במקום המעבר אחרי שארגנתי אספקה לטנקים. הייתי על קומנדקר (שמצאנו תקוע בדרך) יחד עם ברוך בן בסט ונהג. על הני"ן היתה גם גופתו של קצין שנהרג בזמן החציה. התחבאנו באחת המחפורות שהיו ליד הגשר בגלל הפגזת הקטיושות. רק כשהפגזה שקטה יכולנו להעביר את הגופה לתאג"ד שהיה מהצד השני של הדרך.

לאחר זמן קצר הסתבר שהתאג"ד שלנו בצד השני של התעלה נפגע בהפצצה. הגיעה משאית (שלל) שהובילה את הפצועים מההפצצה ובאמצע הגשר היא נתקעה כאשר שני הגלגלים הימניים נתקעו בסדק. ליד הגשר עמד זחל"ם עם הרבה אנטנות ולידו מפקדו בדרגת סגן אלוף (אני הייתי סרן). ניגשתי אליו וביקשתי שהנגמש יעזור לפנות את הפצועים לתאג"ד, אבל הוא טען שהם לא יכולים. הגעתי למצב שאיימתי עליו שניקה את הנגמש בכוח (והם יכולים להמשיך להאזין תוך כדי פינוי) והוא הסכים. הנגמ"ש ניגש עד המשאית ופינינו את הפצועים בעזרתו לתאג"ד.

בהמשך המלחמה עברנו לצד המצרי והשתתפנו בכיבוש העיר סואץ. משם התחלנו להתקדם על הכביש לכיוון קהיר והגענו עד הק"מ ה-101 שם עצרה אותנו אפסקת האש. באחד הלילות ליד הכביש הזה שמענו כלי רכב מתקרבים מכיוון התעלה וזיהינו מיד שהם מצרים. כל מי שהיה קרוב לכביש ירה עליהם ועצרו אותם. מתוכם שמענו צעקות בעברית "הפסיקו לירות". מסתבר שהם הובילו שבויים ישראלים לקהיר ואנחנו, למזלם, שחררנו אותם.

כשהוכרזה הפסקת האש היינו על הכביש לכוון קהיר במרחק של 100 ק"מ מקהיר (באותו מיקום התנהלו שיחות הפסקת האש). לאחר הפסקת האש עבר הגדוד למאהל במיתלה והיינו חלק מהמצור על האוגדה המצרית שנשארה תקועה בצד התעלה שבסיני. ישבנו שם עד תום ששה חדשים מהגיוס ואז השתחררנו.

טיול בארה"ב (1976)

בשנת 1976 נסעתי לכנס מדעי בארה"ב. החלטנו לנצל את ההזדמנות לטיול גדול בארה"ב. בסוף הכנס נסעתי לקרובים (דורותי ובן) של סבתא שרה בדטרויט ושם הצטרפו אלי ציפי וגילה. עד שהן הגיעו, ובעזרת הקרובים, רכשתי מכונית (סטיישן). בינתיים הכרתי את פפי שגם הוא גר בדטרויט ושמעתי ממנו קצת על קורותיו (ראה פרק לעיל).

כשציפי וגילה הגיעו יצאנו ברכב לטיול מחוץ (מזרחי)-לחוץ (מערבי) וחזרה שלקח כארבעים יום. ביקרנו בחופי קליפורניה ובפרקים הלאומיים בדרך, כולל לאס-ווגאס. סיימנו את הטיול בניו יורק אצל קרובים אחרים (גרטי ואיזי) של סבתא שרה. הבן שלהם קנה מאיתנו את המכונית.

בן נולד

בשנת 1977 נולד איתי, יום לפני שנשיא מצרים סאדאת הגיע לישראל (ביקור שהחל ב-19 בנובמבר 1977 ונמשך שלושה ימים) לחתימת הסכם השלום בין ישראל למצרים. הוא היה כבן חצי שנה כשנסענו לשנת השבתון הראשונה שלנו בווינגטון DC. כחצי שנה אחרי לידתו נפטר סבא פסח (אבא של ציפי וגילה) בבי"ח אחרי ניתוח להוצאת אבני כליות.

לקראת הנסיעה לשבתון שחררנו לקמ"ג את הדירה באסף שמחוני 18 ועברנו לדירת שרות קטנה יותר בבנין ליד. באותו זמן הבית ברח' יהוא היה בבניה. במשך השנה ששהינו בווינגטון לעיתים השתמשו בדירה ההורים של מוטי שבאו מכיוון שסבא משה המשיך לבנות את ביתנו החדש ברחוב יהוא.

בית חדש (1978/9)

באמצע שנות השבעים שחרר מינהל מקרקעי ישראל מגרשים לבניה עצמית כשלב ב' של שכונת הוילות (וילות מצדה, שהיו קרוב לרחוב מצדה). שטח זה גובל ברחוב שאול המלך שמעברו השני היה כבר שטח המדבר. זכינו בהגרלה ובחרנו מגרש בקצה רחוב יהוא. סבא משה, שהיה קבלן בנין בגמלאות, לקח על עצמו את בנית הבית בשבילנו. הבניה החלה ב-1978; בסוף אותה השנה יצאנו לשנת שבתון בארה"ב.

בקשר לרכישת המגרש מעניין הסיפור הבא: כמה חודשים מרכישת המגרש קבלנו דרישה לתשלום מס על העברת השטח על שמנו ממשד מס רכוש. המס לפי חישובם חל על מחיר המגרש ששולם למינהל מקרקעי ישראל פלוס הסכום שהופקד בעיריית ב"ש עבור פיתוח סביבתי (כבישים, מדרכות וכו'). לאחר קריאת תמצית החוק שעליו מתבססת הדרישה לתשלום (ושהופיע בגב פנקס התשלומים) הגעתי למסקנה שהמס לא צריך לחול על דמי הפיתוח שהפקדנו בעיריה. משרד מס רכוש דחה את תביעתי. הסמכות הבאה לדיון היתה ועדה בראשות שופט מחוזי. הועדה החליטה לטובתי אחרי דיון קצר, ואז פנה משרד מס רכוש לסמכות הבאה – בית המשפט העליון, מכיוון שפסק כזה היה לו משמעות רבה עבורם. לפי עצת מכר עורך דין שלחתי את נוסח טענותי לבית המשפט (וזה היה זמן קצר לפני יציאתנו לשבתון) ולא הופעתי בבית המשפט. בית המשפט פסק לטובתי! זה היה ב-1978. במשך השנים ראיתי באינטרנט שפסק דין זה – מלמוד נגד מס רכוש – שימש כתקדים בהרבה מקרים. מעניין לציין שלפני זמן קצר (דצמ' 2021) בביקור אצל עו"ד בנושא אחר כשהסתבר לו שאני אותו מלמוד מ"מלמוד נגד מס רכוש" היתה התרגשות גדולה והוא הציג אותי בפני עו"ד במשרד, ואמר שהם משתמשים בהרבה מקרים בפס"ד זה.

שבתונים (1978; 1985; 1994; 2015)

במסגרת עבודתי כאקדמאי בשרות המדינה קבלתי זכות יציאה לשנת שבתון כל שנה שביעית של עבודה בקמ"ג. יצאתי לשבתון ראשון בשנת 1978 לאוניברסיטה האמריקאית The American University בווינגטון DC. אירח אותי פרופ' אָרְל קָאָלן שהיה ידיד של פרופ' מוֹלֶה שטריקמן. את הקשרים איתו התחלתי בשנת 1975 כאשר הייתי במילואים של 45 יום בסיני; בעזרת מפקדת המרכזיה בפיקוד דרום שהיתה שכנה שלנו בב"ש דברתי איתו בטלפון שדה (דרך המרכזיה של הגדוד למרכזיה ברפידים [מחנה מרכזי בסיני] וממנה למרכזיית פיקוד דרום ומשם לווינגטון). ציפי ניצלה את ההזדמנות והפעילה את זכותה לשנת שבתון. מכיון שהייתי חוקר איש צוות באוניברסיטה היא יכלה להשתתף בקורסים בחינם והיא ניצלה זאת כדי להשתתף בקורסים (לימודי ערב) במחלקה לחינוך. בבקרים היא עבדה כמורה לעברית בביה"ס היהודי ברוֹקְבִיל.

הצטרפתי לצוות המחלקה לפיזיקה באוניברסיטה. בפגישה הראשונה במשרד של ארל ראיתי את המעטפה ששלחתי לו עם קורות חיים והעתקי מאמרים (לא היה עדיין אינטרנט) כשהיא סגורה כמו ששלחתי אותה. כששאלתי אותו איך זה הוא אמר לי "מולה (שטריקמן) אמר לי לקבל אותך וזה מספיק". ארל צירף אותי לצוות הניסויי לחקר תכונות מגנטיות של חומרים במוסד של חיל הים האמריקאי שהיה ב Silver Spring, Maryland. שכרנו דירה בבנין שהיה לא רחוק מהמעבדה. כשנסענו היה איתי בן כמה חודשים ומיכל ומרב בכיתות ד' ג'. מאחר והייתי איש סגל באוניברסיטה יכלה ציפי (כאשתי) ללמוד ללא שכר לימוד והיא הצטרפה לחוג לחינוך מיוחד. במשך השנה שהיינו בשבתון סיים סבא משה את בניית הבית החדש שלנו ברחוב יהוא (עד אז גרנו ברחוב אסף שמחוני בדירת שירות) וזמן קצר אחרי שהגענו חזרה מהשבתון עברנו לביתנו החדש.

בשנת 1985 יצאנו שוב לשבתון, הפעם עם ארבעה ילדים. בעזרתם של ארל קאלן ומשה רוזן (הכרנו מעבודה משותפת בקמ"ג) סודרה לי משרה בקבוצת המחקר למצב מוצק במעבדה הלאומית בגייטסבורג. גרנו ברוקביל (לא בשכונה שנקראה "הקיבוץ" שבה גרו רוב הישראלים). מיכל ומרב למדו בתיכון הקרוב לבית (לא בזה שכל הילדים הישראלים ביקרו), איתי הלך לבי"ס יסודי ברוקביל ואביב לגן ילדים במוסד החינוכי היהודי שציפי לימדה בו.

בשנת השבתון הבאה ב-1994 יצאנו כבר ציפי ואני ללא ילדים. מיכל היתה נשואה ומרב גרה עם חבר. איתי ואביב נשארו בבית שלנו ולא היה צורך להשכיר אותו. חזרתי הפעם למעבדה הלאומית בגייטסבורג לעבוד עם הקבוצה למצב מוצק וציפי לימדה בביה"ס היהודי.

בכל השבתונים הנ"ל עשיתי עבודה מדעית מעניינת ופרסמתי מאמרים משותפים עם חוקרים אחרים (ראה רשימת פרסומים). השתדלנו לטייל, בעיקר בסופי שבוע, או לצאת למופעים ומוזיאונים בעיר ושינגטון.

כבלים

בשנת השבתון ב-1994 עבדתי שוב ב-NIST. באותה שנה היה גם גברי כהן בשבתון בקבוצה אחרת באותה מחלקה (מטלורגיה). הוא עסק בפיתוח שיטה לבדיקה מגנטית של כבלי פלדה. כשחזרנו לארץ החלטנו לפתוח חברת הזנק (סטארטאפ) לפיתוח מכשיר כזה. החברה נקראה סי איי אס אי - טכנולוגיות בע"מ C a S E - TECHNOLOGIES LTD (Cable Safety and Evaluation). שנינו עסקנו בפיתוח בשעות אחרי העבודה בקמ"ג בתקציב של משרד המדע. המכשיר שפיתחנו יכול היה לזהות סיבי פלדה קרועים בכבל פלדה והצענו להשתמש בו לבדיקת כבלים במכשירי הרמה שונים. נרשמו שני פטנטים בישראל, אחד בארה"ב ואחד בדרום אפריקה (אבל לא חודשו כבר הרבה שנים). מאחר שלא הצלחנו למכור את הפטנט לחברה שתפתח ותמכור מכשירים לשימוש בבדיקת כבלים הפסקנו את פעילות החברה אחרי כמה שנים.

מעבר לעבודה בת"א + אמנ"ס (CTBTO)

לפי הצעת אפרים אסכולאי שהיה כבר בעל תפקיד בכיר בוא"א (ועדה לאנרגיה אטומית) הצטרפתי, החל משנת 1975, לצוות שהשתתף במו"מ לפיתוח הכללים להפעלת האמנה למניעת ניסויים גרעיניים (אמנ"ס, CTBTO). החל בשנת 1995 הצטרפתי לצוות המו"מ הישראלי לאמנת הפסקת ניסויים גרעיניים והתחלתי לעבוד יום בשבוע במשרד וא"א בת"א; דיוני המו"מ התקיימו בווינה במעמד נציגויות ממדינות רבות החתומות על האמנה. בנוסף לדיוני הצוות בארץ השתתפתי במפגשים בין-לאומיים בווינה שהתקיימו שלוש פעמים בשנה (שבועיים עד שלשה כל פעם).

פעמיים או שלוש בשנה הייתי חבר במשלחת של ישראל (מוא"א) לדיוני האמנה בווינה שנמשכו שבועים או שלושה בכל מפגש החל בשנת 2000 מונית לראש המשלחת. בינתיים עבר הדגש של עבודתי למשרד בת"א עד שעברתי רשמית לעבוד מלא במשרד הוא"א בת"א. בסוף 2002 התפנה תפקיד של ראש תחום במסגרת ארגון ה-CTBTO ולפי בקשת גדעון פרנק (ראש הוא"א) מוניתי ע"י ישראל לתפקיד; זה תפקיד ברמה הגבוהה ביותר שאופשר לישראלי לשרת בארגון או"מ. באמנ"ס תפקדתי כראש התחום להדרכת והסמכת פקחים לפי האמנה. מכיון שהארגון רק הוקם ב-1997 לא היתה עדיין תכנית הדרכה מפותחת ובמסגרת עבודתי ניהלתי את פיתוח התכנית במקביל להרצת קורסים להדרכת מומחים ממדינות חברות בארגון.

בשנת 2003, כשעבדתי כבר במסגרת ה-CTBTO, החלטתי שמבחינה כלכלית כדאי לי לצאת לגמלאות מקמ"ג וכך לקבל דמי גמלה במקום לשלם עבור שמירת זכויות (מסובד!) מכיון שהיו לי מספיק שנות שרות מדינה לגמלה מלאה של 70%. אבל מכיוון שעמדה לזכותי עוד שנת שבתון אושרה לי שהייה בווינה כשנת שבתון (2005) ואחרי כן יצאתי לגמלאות. הייתי עובד ה-CTBTO עד סוף 2011, סה"כ תשע שנים; זה היה שרות באישור חריג מכיוון ששרתתי תשע שנים למרות שעברתי את גיל המקסימום לשרות שהוא 64 וכאשר המקסימום שרות ללא אישור מיוחד הוא שבע שנים.

כל שנה בתקופת החופש הגדול באו הנכדים להתארח אצלנו בווינה לכמה שבועות. הם בילו בקיטנה של ארגון האמנ"ס שהתקימה בפארק יפה לא רחוק מבנין האו"מ.

אביב

בשנת 1981 נולדה אביבית. קראנו לה כך כדי לזכור את שמו של סבא פסח; מכיוון שלא יכולנו לקרוא לה פסחא אז בחרנו שם קרוב. כשאביבית היתה בת 16 היא החליפה את שמה רשמית לאביב מכיוון שאביבית הוא שם של מחלה והיא לא אהבה את זה.

יציאה לפנסיה (2007 וא"א; CTBTO 2012)

כשהתחלתי לעבוד בארגון האמני"ס בוינה (סוף 2002) הייתי במעמד של חופשה ללא תשלום ממשרתי בוא"א, אבל שלמתי כל חודש סכום לא קטן לשם שמירת זכויות פנסיה. לאחר כמה זמן שקלתי מחדש את מצבי והבנתי שלמעשה צברתי מספיק שנות שרות לשם קבלת פנסיה מלאה וכדאי לי לצאת לגמלאות מכיוון שלמעשה גם אם אסיים את תפקידי בוינה בגיל 72 לא יישארו לי הרבה שנות שירות בוא"א. מכיוון שעדיין עמדה לזכותי שנת שבתון ביקשתי ואושר לי לבצע את שנת השבתון במסגרת ארגון האמני"ס בשנת 2005-6 ולקבל את דמי השבתון. בתום השבתון אושרה לי היציאה לפנסיה. בדיעבד מכיון שעבודתי באמני"ס נמשכה עשר שנים עד גיל 79 עשיתי נכון. בסוף 2011 סיימתי את שרותי באמני"ס. בתום שנות השרות ובעצת עו"ד ישראלי נשארנו עוד שנה בוינה בגלל זכויות פטור ממס למי ששהה בחו"ל יותר מ-10 שנים (תקנה שרה"מ נתניהו התקין במיוחד בגלל חברו) וחזרנו לישראל בסוף 2012. נשארנו עוד שנה בוינה ועבדתי כיועץ לאמני"ס כדי להשלים שהות של 10 שנים שהקנתה לנו פטור ממיסים ומדיווח על ההכנסות בוינה (לפי חוק שרה"מ נתניהו הנהיג לטובת חברו העשיר שביקש אזרחות ישראלית) למשך עשר שנים מחזרתנו לארץ.

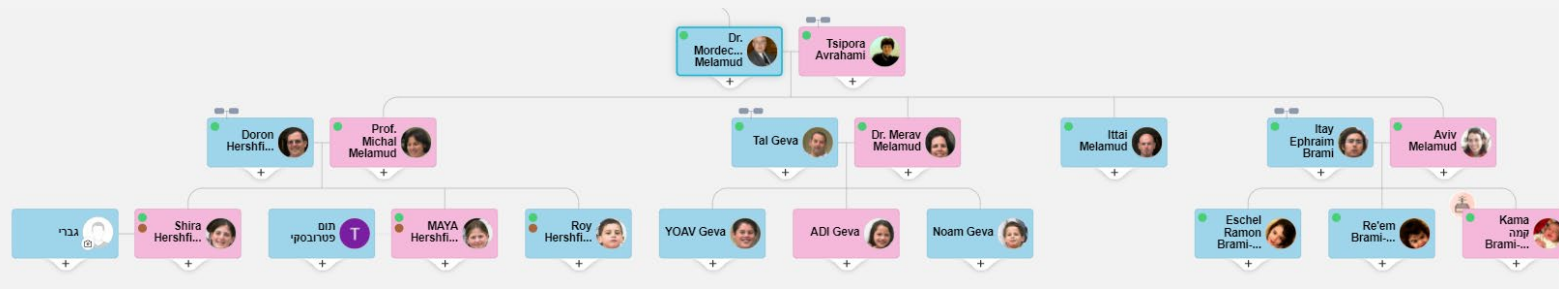
בעיות בריאות ואישפוז

במבט לאחור התדרדרות בבריאות שלי החלה בשנת 1996. באותה שנה הרגשתי לא טוב ואושפזתי בביה"ח בירושלים לאחר שהתיעצנו עם מי שנחשב לאחד מחמשת המומחים הטובים בארץ (לפי המלצת אילנה ויורס). אושפזתי מכיון שהרופא איתר שלחלק משרירי הלב אין אספקת דם מספקת. הסתבר שיש לי סתימה באחד העורקים בלב, והוחלט לפתוח אותו בצינתור. כששכבתי על שולחן הניתוחים והרופא הסתכל על תמונת הרנטגן של הלב הוא אמר שהוא הולך לבדוק משהו, ובמשך זמן ארוך לא חזר. כשחזר הוא הסביר לי שהלך לבדוק בספרות מה לעשות מכיוון שהשיקוף הראה סתימה בעורק במקום שהוא מתחבר לאחר בזווית של בערך 90 מעלות. הוא הסביר שקשה מאד להגיע לשם בצינתור אבל הוא ינסה כדי למנוע ניתוח לב פתוח. ואכן הוא הצליח, ומאז עד כתיבת שורות אלה הסֶטֶטֶט שהוא הכניס מתפקד כראוי ואני מקווה שכך זה ימשיך. אבל בשנים אחרי זה נוצרו שוב סתימות בעורקי הלב. בשנת 2005 כשעבדתי בוינה (ראה בהמשך) הרגשתי לא טוב יום לפני נסיעה מתוכננת לישראל לחופשה. בביקורת בביה"ח בוינה החליט הרופא הקרדיולוג לאשפז אותי, והנסיעה כמובן נדחתה. באותו אישפוז עשו לי צינתור בלב והיכניסו עוד סטנט להרחבת עורק. צינתור נוסף והכנסת סטנט נעשה לי בארץ אחרי שחזרנו מוינה.

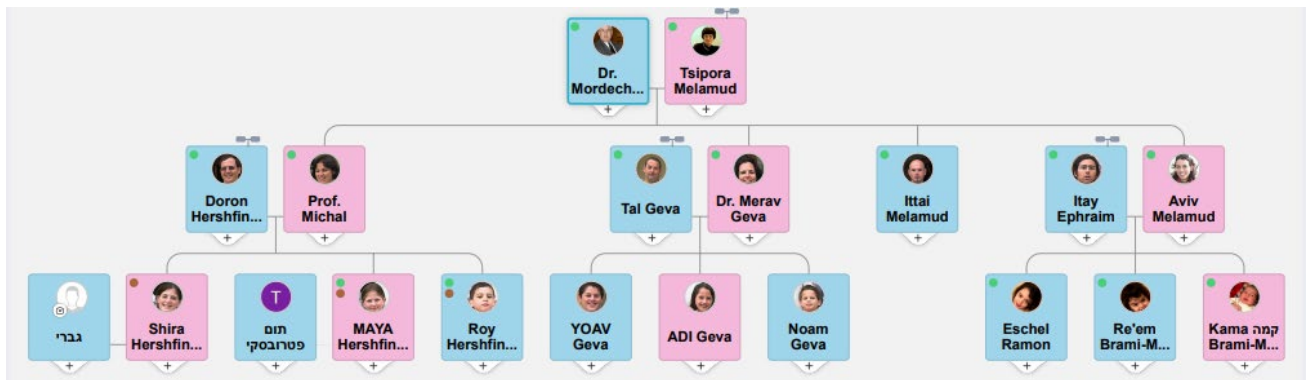
בנוסף לבעיות הלב התגלתה בעיה בדרכי השתן בסוף שנת 2011 (לקראת סיום תפקידי ב CTBTO). מכיון שמצאו סתימה כתוצאה מלחץ חיצוני בשני האורטרים (הצינורית שמובילה שתן מהכליה לשלפוחית השתן) שהית קרוב לכליות החליטו שאי אפשר לנתח בגלל סכנה לפגיעה בכליות. הכניסו לי שתי צינוריות (סֶטֶטֶטֶט) באורטרים לניקוז השתן מהכליות כאשר כל שנה הם מוחלפים (טיפול בהרדמה).

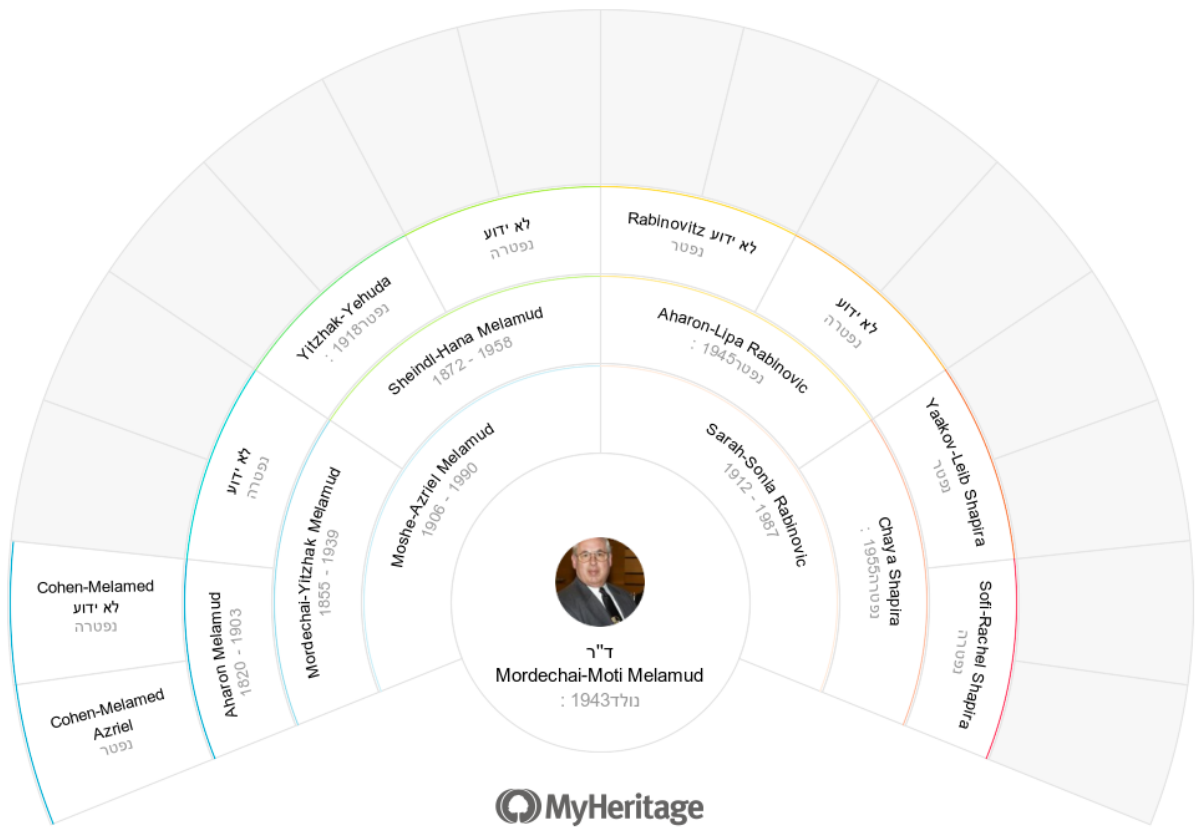
כשנה לפני כתיבת שורות אלה (ב-2020) הייתי במצב קשה כאשר לא יכולתי לעמוד על הרגליים. אושפזתי בבי"ח ומצאו נתונים קשים בבדיקות הדם. עברתי שני מחזורים של דיאליזה פלוס מנת דם אחת לניקוי הדם. כמו כן החליפו לי את הסטנטים בדרכי השתן מכיוון שזיהו זיהום שם. החלפה נוספת נעשתה אחרי זמן מה.

חתונות של הבנות + נכדים

4 עץ משפחה מלמוד ; נכון ל-2021

MyHeritage

2022 MyHeritage Ltd. © זכויות יוצרים

MyHeritage

2022 MyHeritage Ltd. © זכויות יוצרים

בתוך הארגון שלו הוא ידוע כמנהל ריכוזי ונוקשה. במגעים מדיניים על בקרת נשק הוא מקפיד לאשר בעצמו כל ניסוח, מלה ופסיק, ואנשיו צריכים "לשאול את גדעון". לאחר שבע שנים בנחל שורק קודם פרנק לתפקיד המשנה למנכ"ל הוועדה לאנרגיה אטומית, עמדת זינוק ברורה לירושת המנכ"ל, יונה אטינגר. עם פרישת אטינגר, בסוף 92, מונה פרנק לממלא מקום המנכ"ל, וכעבור חודשיים קיבל את המינוי הקבוע. מדענים ישראלים לא הוזמנו למעבדות הגרעין בלוס אלמוס, בסאנדיה ובליורמור. אלה המצטרפים לתחום הגרעין יודעים שעליהם לוותר על חלומות ההתעשרות המהירה או פרסום ותהילה בעולם המדעי. בתמורה מוצעת להם יציבות מקצועית וכלכלית עד הפנסיה, ותחושת תרומה למפעל הציוני.

הפקיד, אלוף בן

<https://www.haaretz.co.il/misc/1.734586>

הקריה למחקר גרעיני – נגב ע"ש שמעון פרס) בראשי תיבות: קמ"ג (ממוקמת בלב מישור ימין, דרומית-מזרחית לעיר דימונה, ותכליתה ביצוע מחקר באנרגיה גרעינית, ובכלל זה ייצור נשק גרעיני, אף כי ממשלת ישראל מעולם לא הודתה בכך והיא שומרת באופן רשמי על "עמימות גרעינית". הכור הגרעיני¹ הפועל בקריה הוא הגדול מבין השניים הפועלים בישראל (האחר הוא הכור במרכז למחקר גרעיני - שורק). (מערבית למתחם ממוקם מתקן המכ"ס בדימונה).

הקריה למחקר גרעיני – נגב ויקיפדיה

Click: Ctrl+link

"מנכ"ל "נוראטום" רק ציין שישראל התעניינה תחילה רק בקניית המים הכבדים, אך "נוראטום" הצליחה לשכנע את ישראל לקנות ממנה פריטים נוספים." "הפרשה הוסרה מסדר היום רק לאחר משא ומתן מייגע, בסיומו החזירה ישראל לנורבגיה את אותה כמות מים כבדים שקנתה ממנה."

"הסודות של דימונה" נחשפים באוסלו; אבנר כהן, פורסם: 06.12.05;

<https://www.ynet.co.il/articles/1.7340.L-3180463.00.html>

"Twenty tons went into Israel's Dimona reactor in 1963 ... (one more ton was shipped in 1970) ..."

"In April 1990, Israel agreed to return 10.5 of the 21 tons it had imported (one more ton was shipped in 1970), ending more than three years of controversy over Israel's use of the water to make atomic bombs. The controversy started in 1986, when the Wisconsin Project on Nuclear Arms Control, which I direct, revealed Norway's right to inspect the water."

"In April 1988, Israel offered a compromise... On June 9, an Israeli delegation in Norway nevertheless initialed the proposed compromise..."

"... Mr. Willoch, after which he announced in a televised press conference that he could not support the compromise. ... This statement effectively killed the compromise and threw the issue back into the arena of bilateral negotiations, where it would remain for nearly another two years."

"... until April 1990, when Israel announced that it had agreed to sell 10.5 tons of heavy water back to Norway... Israel maintained that 10.5 tons were all that remained of the original purchase after operating losses at Dimona. "

"... the Wisconsin Project's work in Norway is an example of how, by forcing governments to live up to their international commitments, nuclear proliferation can at least be slowed if not stopped. When quiet diplomacy through official channels fails as

it did in Norway and Israel, international media campaigns can be an effective alternative. "

Israeli A-Bombs and Norwegian Heavy Water: Arms Control Through Public Pressure; June 17, 1993 by Gary Milhollin

<https://www.wisconsinproject.org/israeli-a-bombs-and-norwegian-heavy-water-arms-control-through-public-pressure>

Israel's Reactor in Full Swing – With Norwegian Heavy Water; July 6, 1989 by Gary Milhollin

<https://www.wisconsinproject.org/israels-reactor-in-full-swing-with-norwegian-heavy-water>

"The sale of heavy water to Israel has been known for a number of years. In 1991 Norway bought back 10.5 tons of heavy water from Israel, which ended Oslo's right to inspection. The official reason as to why only 10.5 tons were returned was that the rest had been used up over the years. That this can happen was at the time confirmed by a Norwegian nuclear scientist."

Film shows how Israel got heavy water from Norway; Norwegians suspected the real purpose behind the 1959 purchase was to start nuclear arms program.

By ROBINSON FREYTAG; DECEMBER 7, 2005

<https://www.jpost.com/israel/film-shows-how-israel-got-heavy-water-from-norway>

"We have negotiated an agreement that satisfies both sides, " said Norwegian Foreign Ministry spokeswoman..."

"... obliges Norway to pay about \$1.8 million to buy back the remaining 10.5 tons of heavy water."

"Experts concluded that there is about 10.5 tons left after evaporation and normal use, " said Romundset."

Israel Will Return Heavy Water to Norway, April 28, 1990

<https://apnews.com/article/1f02e50cd8fba7184c4075e090e6060>